

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Α.

Ὁδοιπορία καὶ ᾠδὴ εἰς Ἀθήνας.

Ἀποφασισθέντος ὅτι τὴν 1 Δεκεμβρίου (π.) 1834 σταθερὰ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος θ' ἀνεκηρύττοντο αἱ Ἀθηναί, ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεσχέθησαν νὰ χορηγήσωσι τῇ Κυβερνήσει δωρεὰν πάντα τὰ γήπεδα διὰ τὰ δημόσια καταστήματα, πολλὰ τῶν ἀρχῶν ἤρχισαν μεταβαίνουσαι ἐκεῖ ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Νοεμβρίου. Εἰς δὲ τῶν τελευταίων ἀπῆλθεν ὁ ὑπουργός μου Ῥίζος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὅστις καὶ ἐμὲ συμπαρέλαβεν εἰς τὴν συνοδείαν του. Ἐκ Ναυπλίου μετέβημεν εἰς Ἐπίδαυρον διὰ ξηρᾶς, τὸ πρῶτον καταλύσαντες εἰς Λιγουριόν, ὅπου διήλθομεν εὐθυμοτάτην ἐσπέραν χάρις εἰς τὴν ἀνεξάντλητον εὐφροίαν τοῦ κ. Ῥίζου, ὅστις προῦκάλει καὶ τὸν συνοδοιποροῦντα γραμματέα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Πιττάρην εἰς διηγήσεις πλείστων ὅσων ἀστείων ἀνεκδότων καὶ εἰς ποιημάτων ἀπαγγελίαν.

Τῇ δ' ἐπ' αὐριον εὗρομεν ἐν Ἐπιδαύρῳ μέγα πλοῖον ἰστιοφόρον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐπιβάντες, εἰσβιβάσαντες δὲ καὶ ὅλα τὰ ἀρχεῖα τοῦ τε ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, διότι ἀμφοτέρων προϊστάτο τότε ὁ Κ. Ῥίζος, κατήχθημεν μετὰ τινων ὥρων οὐριοπλοῖαν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἦν δ' ἡ ἀκτὴ τοῦ περιφήμου ποτὲ λιμένος ἔρημος τότε ἀγρία, καὶ μόνον εἰς τὸν μυχὸν αὐτοῦ ἔνθα σήμερον προκύπτει ἡ μεγάλη ἀποβάθρα, ἵστατο ἐρείπιον ὑπερώου καλύβης, ἣν ὁ Ἑλλήν τελώνης διεδέχθη παρὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ προκατόχου του. Εἰς αὐτὴν δὲ διὰ ξυλίνης κλονουμένης κλίμακος ἀνερρίχθημεν ἵνα καταλύσωμεν μέχρῃς οὐ μᾶς προμηθευθῶσιν οἱ ἵπποι οἱ μέλλοντες νὰ μεταφέρωσιν ἡμᾶς εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ, μετὰ δυσκολίας, οἱ λεγόμενοι ἵπποι, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἡμίονοι ἢ καὶ ὄνοι, εὐρέθησαν συλλεγέντες μακρόθεν, ἔμενεν ἔτι ἐπίπονον πρόβλημα εἰς αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς· διότι τὸ ἀρχαῖον Ἀλίπεδον, τὸ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν Ἀθηναίων εἰς ἔνφυτον Πεδίον μεταβληθέν, εἶχεν, ἐπὶ τῆς ἐκβαρβαρώσεως τῆς χώρας, μεταπέσει αὐθις εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν καὶ τὰ κτήνη ἡμῶν διοδεύοντα αὐτὸ εἶχον σχεδὸν μεταβληθῇ εἰς ἵπποποτάμους, ἔχοντα ὕδωρ καὶ ἵλυν μέχρι τῆς κοιλίας.

Ὅστις εἶδε τότε τὴν μικρὰν ἐκείνην καλύβην, ἣν κατῴκει ὁ ἐρημίτης τελώνης, ὁ μὴ ἔχων τί νὰ τελωνίσῃ, ἐπισκέπτεται δὲ σήμερον τὸ πλούσιον ἐπίνειον, τὴν πολύκροτον πόλιν τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τὸ τελωνεῖον αὐτῆς τὸ εἰσπράττον κατ' ἔτος ἑκατομμύρια, ὁ διαβατεύσας διὰ τῶν δυσωδῶν ἐκείνων τελμάτων καὶ κινδυνεύσας νὰ πνιγῇ εἰς αὐτά, σήμερον δ' εἰς τὰς Ἀθήνας δι' ὠραίων ἀμαξῶν ἢ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέσῳ πλουσίων ἀμπέλων καὶ φυτειῶν ὀχούμενος, δύναται μόνος νὰ εἰπῇ τί ἔπραξεν ἡ δουλεία διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τί ἡ Ἐλευθερία.

Τὸ ἐσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὅτε τὸ τελευταῖον τὰς εἶχον ἰδεῖ, σωρὸς ἐρειπίων κατοικουμένων, πλὴν τῶν Τούρκων, ὑπ' ὀκτακισχιλίων μόλις χριστιανῶν, εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ δεικνύωσι τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς μελλούσης αὐτῶν ἀναπτύξεως. Οἱ πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνισμοῦ συρρέοντες νέοι αὐτῶν κάτοικοι εἶχον ἀρχίσει ὀπωσοῦν εὐπρεπεῖς οἰκίας οἰκοδομοῦντες. Ἀλλ' εἰς τὴν θέαν αὐτῶν ἡσθάνθη ὅ,τι ἡ σύζυγός μου εὐφυστατα εἶπεν ὅτε ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅτι αἱ

νέαι οἰκοδομαὶ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος αὐτῆς τῇ ἐφαίνοντο ὥς ἂν ἦσαν γονυπετεῖς πρὸ τοῦ ἐπιστέφοντος αὐτὰς Παρθενῶνος.

Τὴν οἰκογένειαν εὗρον ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένην κατὰ τὴν Πλάκα, ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου ὃ ὁ πατήρ μου εἶχεν ἀγοράσει παρὰ τοῦ Κάλκου, καὶ εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ προσωρινὰ τινὰ ὀωμάτια πρὸς μέλλουσαν χρῆσιν τῶν ὑπηρετῶν. Ἐξ αὐτῶν δύο, ἡ μέλλουσα πλύσις καὶ ἡ ἀποθήκη, εἶχον διασκευασθῇ εἰς κοιτῶνας τῆς οἰκογενείας, τὸ δὲ μέλλον ὀωμάτιον τοῦ ὑπηρέτου, δεχθὲν τάπητα, καὶ τινὰ ἐπιπλα, ἐν οἷς καὶ τῶν ἀδελφῶν μου τὸ κύμβηλον τὸ κομισθὲν ἐξ Ὀδησσοῦ, καθωρίσθη εἰς αἴθρυσαν τῆς ὑποδοχῆς, εἰς ἣν καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις τότε ἐπίσημοι ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ μουσικὴ πολλάκις ἀντήχει, καὶ χοροῦ τινὰ βήματα τυχαίως ἐγίνοντο. Διὰ τὸν πατέρα μου ὅμως θέσις ἐκεῖ δὲν ἐπερίσσευε, καί, ἐννοεῖται, οὔτε δι' ἐμέ. Διὰ τοῦτο εἶχε μισθώσει ἐν πεπαλαιωμένον καὶ παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένον ὀωμάτιον εἰς τινὰ ἐτοιμόρροπον καὶ παρακειμένην οἰκίαν καὶ ἐκεῖ συμπρέλαθε καὶ ἐμέ, ἀφ' οὗ, τὰς δύο πρώτας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, ἐξενίσθην παρὰ τῷ Κῳ Ἀναγνώστῃ Δεληγιάννῃ, συνοικήσας εἰς ἐν ὀωμάτιον μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου. Παρὰ τῷ πατρί μου δέ, εἰς μίαν γωνίαν μοὶ παρεσκευάσθη κλίνη, ἣν πολλάκις εἶχον ν' ἀμφισβητῶ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων μυῶν.

Ἐν Ἀθήναις πρῶτός μου περίπατος ὑπῆρξε πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ἥς κατὰ τὰς προτέρας ἐπιδημίας μου δὲν μοὶ ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἢ εἰσόδος. Μὲ συνώδευσε δὲ καὶ ὠδήγησεν ἐκεῖ ὁ Πιττάκης, βοηθὸς διορισθεὶς τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Ρόσς, Ἀθηναῖος, ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Κερκύρας σπουδᾶσας καὶ τρέφων θερμότατον ζῆλον ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, ὑπερβαίνοντα τὰς περὶ αὐτῶν γνώσεις του. Καὶ τὰ μὲν Προπύλαια δὲν ἐφαίνοντο πλὴν τῶν κιονοκράνων αὐτῶν, προεχόντων ὑπὲρ τὰς ἀποθήκας εἰς ἃς οἱ Τούρκοι τὰ εἶχον μεταβάλλει· ὁ δὲ Παρθενῶν ἔφε-
ρεν ἐν τῷ κέντρῳ του τὸ ἐφυβρίζον αὐτὸν ὀθωμανικὸν προσκυνητή-

ριον, καὶ τὸ Ἐρεχθεῖον ἦν καὶ αὐτὸ κενὴ τότε, ἀλλὰ σκοτεινὴ πυριταποθήκη. Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ Ἀκρόπολις μ' ἐνέπλησεν ὅτε τὴν εἶδον βαθυτάτου αἰσθήματος εὐλαθείας. καὶ μοὶ ἐφαίνετο ὡς ἂν τοὺς αἰῶνας προσαναβαίνων προσηρόμην πρὸς τοὺς μεγάλους ἡμῶν προπάτορας. Ἐκτοτε δὲ ὅσάκις ἐδυνάμην νὰ ὑποκλέψω τινὰς στιγμὰς ἀπὸ τῶν ἐπιστήμων ἐργασιῶν μου ἔσπευδον πάντοτε εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἄφιξίν μου, ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ φίλος μου Κωνστ. Σχινᾶς μετὰ τῆς συζύγου του, τῆς θυγατρὸς τοῦ Σαβιγνύ. Κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐξένισεν αὐτοὺς ἡ θεία μου Κα Γεράκη, ἥτις εἶχεν εὖρει καὶ μισθώσει ἰδίαν οἰκίαν. Εἶτα δὲ μετέβη τὸ νέον ζεῦγος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μοισίου ἐπὶ τῆς Πειραικῆς ὁδοῦ, ὅπου μετ' ὀλίγον ἡσθένησεν ἡ κυρία Σχινᾶ, ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, καὶ μετακομισθεῖσα ἐντὸς τῆς πόλεως, παρὰ τὸν πύργον τοῦ Κυρρήστου, εἰς τὴν οἰκίαν Bell, ὀλίγας μόνον ἡμέρας ἐπέζησε. Μίαν δ' ἐσπέραν, ὅτε ἐχώρει ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐζήτησε παρ' ἐμοῦ ὁ Σχινᾶς νὰ μείνω πλησίον της, διότι εἰς τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῇ ἦν ὀδυνηρὸν καὶ ἀνυπόφορόν νὰ προσπαθῇ νὰ ἐκφράζηται ἄλλως παρὰ γερμανιστί. Οὕτω διενυκτέρευσά πλησίον τῆς κλίνης της, τὴν χεῖρά της ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχων εἰς τὴν χεῖρά μου· περὶ δὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀπῆλθα ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ ὅτε ἐπέστρεψα εἶχε παραδώσει τὸ πνεῦμα.

Κατόπιν δὲ τῆς κυβερνήσεως συνέρρευσεν τάχιστα καὶ πᾶσα ἡ κοινωνία εἰς Ἀθήνας, ἐρημωθέντος σχεδὸν τοῦ Ναυπλίου. Ἡ μεγίστη δ' ἔτι τότε τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκιῶν ἦν ἡ ἀπέναντι τοῦ ἡμετέρου γηπέδου τοῦ Προξένου τῆς Ῥωσσίας, Παπαρρήγοπούλου, ἀπὸ Τουρκικῆς μετασκευασθεῖσα καὶ εὐρυνθεῖσα, κατεχόμενη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, τοῦ συγγενοῦς τῆς μητρὸς μου κ. Κατακάζη, ὅστις ἦν τότε καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοξενώτατος. Ταχέως ὅμως ἠνέωξε τὰς αἰθούσας του καὶ ὁ πρόεδρος τῆς ἀντιβασιλείας, ἀρχιγραμματεὺς ἡ ἀρχικαγκελλάριος ἀπὸ τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ Βασιλέως μετακληθεῖς, κόμης Ἀρμανσπεργ,

κατοικήσας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Βλαχούτση, τὴν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις εἰς σχολεῖον τῶν τεχνῶν καὶ εἶτα εἰς δημοτικὸν σχολεῖον κορχαίων χρησιμεύσασαν. Κεῖται δ' αὕτη ἐπὶ τῆς νῦν ὁδοῦ Πειραιῶς, ἣτις ἦν ἔτι ἀσχεδιάστος, ἐκτὸς καὶ μακρὰν τῆς πόλεως, ὥστε καὶ αἱ κυρίαι, διὰ τὴν εἰσέτι ἐντελῇ ἔλλειψιν ἀμαξῶν ἐν Ἑλλάδι, πολλάκις ἐπορεύοντο εἰς τὰς νυκτερινὰς τοῦ προέδρου προσκλήσεις, ἢ ἀπ' αὐτῶν ἐπέστρεφον, ἐν πλήρει στολῇ χοροῦ, ἐπὶ τῶν λεπτῶν πεδίλων μακρὰ φέρουσαι ὑποδήματα τῶν ἀνδρῶν των, ὑπὸ μέγα ἀλεξιβρόχιον στεγαζόμεναι, καὶ ἐπὶ πώλου ὄνου ὀχρῶμεναι. Ὅ,τι δὲ καὶ ἀκίνδουνοι δὲν ἦσαν αἱ ἐκδρομαὶ αὗται, τὸ ἀπέδειξεν ὁ στρατηγὸς Church, ὅστις ἐπιστρέφων ἐκ μιᾶς αὐτῶν ὁψέ μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐπειδὴ φανὸς τότε ἔτι ἦν ἄγνωστον σκεῦος ἐν Ἀθήναις, ἡ δὲ σελήνη εἶχεν ἥδη σβέσει τὸν ἐοικὸν τῆς, ἔπεσε μετὰ τοῦ ἵππου του, ὡς ὁ ἀρχαῖος Κούρτιος ἐκεῖνος, εἰς χαῖνον στόμιον ὑδραγωγείου, καὶ ἐφ' ἱκανὸν ὑπὸ γῆν ἐπλανήθη πρὶν ἢ ἀνεύρη αὐθις τὴν εἰς τὸ ὑπαιθρον ἄνοδον.

Εἰς χορὸν μετημφιεσμένων ὃν ἔδωκεν ὁ Ἀντιβασιλεὺς κατὰ τὴν ἀποκρέω, (ἐν ἀρχαῖς τοῦ 1835), ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡ Κα Κατακάζη συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ συνδυάσῃ ἀντίχορον μυθολογικόν· καὶ αὕτη μὲν ἐνεδύθη ὡς Δήμητρα, τὴν μίαν δὲ τῶν ἀδελφῶν μου συμπάρελαβεν ὡς Ἀνθώ, τὴν δ' ἄλλην ὡς μίαν τῶν Χαρίτων. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναῖαι δὲν παρεῖχον ἔτι τὰς δεούσας εὐκολίας πρὸς τοιαύτας μεταμφοίσεις. Οὕτως εἰς τὴν εἰς Ἀρτεμιν ὀρισθεῖσαν ὠραίαν θυγατέρα τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας Καν Γάσπαρη (τὴν μετὰ ταῦτα Καν Τάους), συμβουλευθεῖσάν με περὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς Ἀρτέμιδος, ἐσύστησα χιτῶνα μὲν μήκους εὐσχημοτέρου τοῦ τῆς εὐζώνου θηρευτρίας, τὴν ἡμισέληνον δὲ ὑπὲρ τὸ μέτωπον, εἰς τὴν χεῖρα τόξον καὶ εἰς τὸν ὦμον φαρέτραν καὶ βέλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη οὐδὲ νὰ προμηθευθῇ οὐδὲ νὰ κατασκευάσῃ τότε ἐν Ἀθήναις, καὶ περιορίσθη εἰς τὴν ἀδαμαντοκόλλητον ἡμισέληνον ἐν τῇ μελαίνῃ τῆς κόμῃ, καὶ εἰς τὴν τῆς Ἀρτέμιδος ἀξίαν μορφήν καὶ παράστασίν τῆς. Παρ' ἐμοῦ δ' ἐζήτησε νὰ μεταμφοισθῶ εἰς Ζέφυρον. Καὶ ἐγὼ

μὲν ἡρνούμην τοῦτο· ἀλλ' ὁ γαμβρός μου μὲ προέτρεπεν ἐπιμόνως, καὶ τὴν ἔξιν ἔχων νὰ πείθωμαι εἰς τὰς συμβουλὰς του, διότι τὸν ἐθεώρουν ἐμπειρότερον ἐμοῦ εἰς τὰς κοινωνικὰς συνηθείας, ἐνέδωκα μέχρι τέλους καὶ ἐνεδύθην βραχὺν χιτῶνα αἰθερίως διαφανῇ, καὶ λευκὰ μεταξωτὰ πέδιλα ἀρχαϊκῶς περιδεδεμένα, καὶ εἰς τὰ νῶτα ποικιλόχρσα πτερὰ ἐκ σύρματος καὶ λεπτοφυοῦς ὑφάσματος κεχρωματισμένου, ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ μου φιλοτεχνηθέντα· καὶ οὕτως ἤλκυον εἰς τὸν χορὸν πάντων τὴν προσοχήν, οὐ μόνον διὰ τῆς τοιαύτης αἰθερίας ἀναβολῆς μου, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διὰ τῶν ζεφυρίων μου θερμηστρίδων δι' ἃς οὐδεὶς ἐδύνατο πρὸς ἐμὲ ν' ἀμιλλᾶται. Ἀλλ' αὐτὴ μάλιστα ἡ προσοχὴ ἦν ἐναντία πρὸς τὰς διαθέσεις μου, καὶ συνησθάνομην πόσον ὀλίγον κατάλληλος ἦν ἡ μεταμπίεσις αὕτη εἰς σύμβουλον τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, δι' ὃ παρεκάλεσα ἓνα τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Βασιλέως καὶ μοὶ ἀπέκοψε τὰ πτερὰ. Ὅτε δ' ὁ Βασιλεὺς, πλησιάσας με, μὲ ἠρώτησε τί ἐγιναν αὐτά, τῷ ἀπήντησα ὅτι τὰ κατέθεσα ἐνώπιον τῆς Α. Μ.

Εἰς ἕτερον δὲ χορὸν μετημφιεσμένων, τὸν τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας ἔλαβον μάγου σεβασωτέραν ἐνδυμασίαν, ἣτις γενικῶς ἐπεκροτήθη. Ἦν δ' ὁ πρέσβυς οὗτος ὁ κ. Ρουάν, ὅστις, καίτοι ὑπερεξηκοντούτης καὶ οὐχὶ νεαρὸς τὴν ὥσιν, ἐνυμφεύθη μετ' ὀλίγον τὴν νεαρὰν θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Ἀργυροπούλου, ἐγγονον τοῦ Αὐθέντου Καρατζᾶ, ἐν Γαλλίᾳ ἀνατραφεῖσαν, καὶ θελχθεῖσαν, ὥς κοινῶς ἐλέγετο, ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν φυσικῶν του χαρίτων. Τὸ συνοικέσιον ὁμῶς τοῦτο μέχρι τέλους κακῶς ἀπέληξεν.

Ὅσον λοιπὸν ἀφελῆς καὶ ἄν ἦν ἔτι τότε ἡ Ἀθηναϊκὴ κοινωνία, αἱ διασκεδάσεις ὁμῶς καὶ αὐταὶ αἱ ταραχωδέστεραι δὲν ἔλειπον ἀπ' αὐτῆς.

Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τοῦ ἔτους 1834 ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας ὁ Βασιλεὺς Λουδοβίκος, εὐδαίμων ὅτι ἐβλεπε τὸν υἱὸν του κληθέντα ἵνα διοικήσῃ καὶ προαγάγῃ τὸν λαὸν ὑπὲρ οὗ αὐτὸς μεγαλόφρονα καὶ εὐγενῇ ἡσθάνετο ἐνθουσιασμόν. Ἀφελῇ μέλανα ἐπενδύτην ἐξ

ἀνγκρόκου περιβεβλημένον, καὶ τοῦτον ἐνίοτε κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας ἀποδυόμενον καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς ῥάβδου του φέροντα ὡς τὸν κρινότερον περιηγητὴν ἢ μᾶλλον τὸν ἀπλούστατον πεζοπόρον Γερμανὸν φοιτητὴν, τὸν ἀπῆντησα πολλάκις μόνον πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἢ εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὰ περίχωρα βαίνοντα. Ἐφαίνετο δὲ τότε ἀφηρημένος καὶ παρὰδεδομένος εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων χρόνων, οὗς μετ' ἀγάπης εἶχε μελετήσῃ καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγνώριζε, καὶ ὧν ἐφαίνετο πολίτης ὁ ἴδιος.

Μετὰ τῶν ἀρχαιοπρεπῶν ἀρετῶν ὁμῶς συνεμίγνυε καὶ οὐκ ὀλίγον τὸ ἰδιότροπον ὁ ποιητὴς Βασιλεὺς. Ἐπὶ τῆς ἀφίξεώς του, ὅτε ἐδέχθη τοὺς διπλωμάτας παρουσιασθέντας πάντας ἐν σώματι, πικρευρέθη καὶ ἐγὼ εἰς τὴν παρουσίασιν ὡς βοηθὸς καὶ ὁπαδὸς τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ρίζου κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ προσληφθεὶς. Ὅτε δ' ἐφθασεν ὁ Βασιλεὺς ἐμπρὸς ἐνὸς Κυρίου, ὃν ὁ κ. Ρίζος τῷ παρουσίασεν ὡς τὸν Ἰππότην Μοντάλβον, πρέσβυν τῆς Ἰσπανίας, «Ἰσπανίας, εἶπεν, Ἰσπανίας; Δὲν γνωρίζω Ἰσπανίαν», καὶ στρέψας τὰ νῶτα ἐπορεύθη πρὸς τὸ παράθυρον, καὶ τυμπανίζων ἐπὶ τοῦ ὕψους διὰ τῶν ὀακτύλων του ἐπανελάμβανεν· «Ἰσπανίας; Δὲν γνωρίζω Ἰσπανίαν!» Τοῦτο δὲ διότι μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ Βαυαρίας δὲν ὑπῆρχον διπλωματικαὶ σχέσεις. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἐξήγειρε σκάνδαλον, ὁ πρέσβυς ἐξέλαθεν αὐτὴν ὡς ὕβριν, ἥτις τῷ ἐγίνετο ἐν τῇ αὐλῇ παρ' ἧς ἦν ἐμπεπιστευμένος, καὶ ὁ Βασιλεὺς Λουδοβίκος, συνειδὼς καὶ αὐτὸς κατόπιν τὸ ἄτοπον ἔδωκε τὴν ἐπαύριον ἐξηγήσεις καὶ ἐξιλέωσε τὸν προσβληθέντα πρέσβυν.

- Ὅτι ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ἦν θαυμαστῆς τοῦ καλοῦ καὶ εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ εὐφλόγιστον τὴν καρδίαν ἀπεδείκνυν καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ συλλογαὶ του ἐν Μονάχῳ καὶ πλεῖστα ἄλλα, καὶ μικρὰν περὶ τούτου ἐπιμαρτυρίαν μοὶ ἔδωκε καὶ εἰς τὸν χορὸν ὃν τῷ ἔδιδεν ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, εἰς ὃν εἶχε πρὸς τιμὴν τῆς Α. Μ. προσκαλέσει πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ ἐχόρευον τὸν ἀντίχορον μετὰ τῆς νεωτάτης τότε Κας Εὐφροσύνης Γεωργαντζῆ, τῆς εἶτα Κας Δραγούμη, εἶδον τὸν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας ἰστά-

μενον ἀπέναντι ἡμῶν καὶ ἡμᾶς ἀτενίζοντα, καὶ παρετήρησα εἰς τὴν κυρίαν μου ὅτι εἶχε τὴν τύχην νὰ ἐλκύσῃ τὴν Βασιλικὴν προσοχὴν· ἐκείνη ὁμῶς διίσχυρίζετο ὅτι ἀπατῶμαι, καὶ ὁ Βασιλεὺς ὅτι ἐμὲ ἠτένιζεν ὡς γνωρίζων με ἐκ Μονάχου, καὶ περὶ τούτου ἡμυφισθητοῦμεν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ χοροῦ ὅτε ὁ Βασιλεὺς, πρὶν ἢ ἐγκαταλείψωμεν τὴν θέσιν μας, μᾶς ἐπλησίασε. — Βλέπετε; μοὶ εἶπεν ἡ Κυρία. Δὲν σᾶς τὸ ἔλεγον; 'Αλλ' ὁ Μεγαλειότατος, ἀποταθείς πρὸς αὐτὴν γαλλιστί: — Κυρία, τῇ εἶπεν, ἔχετε ὠραίους ὀφθαλμούς· καὶ οὕτως ἐγὼ ἐκέρδησα. Εἰς χορὸν τοῦ μέλους τῆς 'Αντιβασιλείας Κόβελ, ἐπεκρότησε μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὸν συρτόν, εἰς ὃν εἶπεν ὅτι ἀνεγνώρισε τὸν ἀρχαῖον κύκλιον, καὶ ὃν ἔσυρεν ἡ τότε Κ^α Ζωὴ Μυροκοροδάτου (μετὰ ταῦτα δὲ Κ^α 'Αλμείδα) μετὰ τόσης ζωηρότητος, ὥστε ἔπεσεν εἰς τὸ τέλος λειπόθυμος.

Καὶ ὁ Διάδοχος δὲ τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου, ὁ μετὰ ταῦτα Βασιλεὺς Μαξιμιλιανὸς ἐπεσκέφθη μετὰ τινα καιρὸν τὰς 'Αθήνας. Ὅτε δὲ παρουσιάσθην ἐνώπιόν του, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχεν ἀκούσει περὶ φιλολογικῶν ἔργων μου καὶ μ' ἠρώτησε περὶ αὐτῶν. Τότε ἐνόμισα καθήκόν μου νὰ τῷ προσφέρω τι ἐκ τῶν ἐνόντων, δέσας ὁμοιομόρφως τὰ μέχρις ἐκείνου ἐκδοθέντα, πρωτότυπα ἢ μεταφράσεις. 'Εν ᾧ δ' ἦσαν παρὰ τῷ βιβλιοδέτῃ, συνέταξα καὶ μακρὸν Γερμανικὸν ποίημα, δι' οὗ τὰ συνώδευσα, οὗ ὁμῶς ἀπώλεσα τὸ σχέδιον· καὶ παρεκάλεσα μὲν ἔπειτα νὰ γίνουν ἔρευναι ἐν Βρυαρίᾳ καὶ μοὶ πεμφθῇ, εἰ δυνατόν, ἀντίγραφον αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ ἔρευναι ἀπέτυχον καὶ τὸ μόνον ὃ ἐξ αὐτοῦ ἐνθυμοῦμαι ἐστὶν ὁ πρῶτος στίχος:

«Sprössling der fürstlichen Eiche, die hoch in dem Lande des
Teutchs prankt»

καὶ εἰς ἐκ τοῦ ἐπομένου, ἀναφερόμενος εἰς τὴν 'Ελλάδα, ὅτε ἔλεγε:
«Schön ist die Gegenwart wohl, doch schöner die Hoffnung
der Zukunft.»

Εἰς τοῦ κ. Κατακάζη τὰς συναναστροφὰς ἀπήντων τότε ἢ μετ' ὀλίγον καλωμένας καὶ τὰς δύο νέας θυγατέρας τοῦ Καραϊ-

σκάκη, ὧν ἡ μὲν ἐνυμφεύθη ἔπειτα τὸν Χαραλ. Δελιγιάννην, ἡ δὲ τὸν Ἀνδρέαν Νοταρᾶν. Τούτων τὴν ἀνατροφὴν, ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως, εἶχεν ἀναδεχθῆ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καὶ ἠθέλησε νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν γραῖαν Γαλλίδα διευθύντριαν τοῦ πρώτου ἰδρυθέντος παρθεναγωγείου, Καν Βολμεράνζ, εἰς ἐμὲ δ' ἰδίως ἐπέβαλε τῆς ἐπιτηρήσεως αὐτῶν τὸ καθῆκον. Ἡ δεθεῖσά μοι ὁμῶς αὕτη ἐντολὴ εἶχε τὰς δυσκολίας της, διότι αἱ νέαι κόραι, καὶ μάλιστα ἡ πρεσβυτέρα, ἐξανίσταντο κατὰ τῆς προθέσεως τοῦ νὰ εἰσέλθωσιν ὡς οἰκότροφοι εἰς σχολεῖον, δι᾽ ἰσχυρίζομεναι ὅτι εἰσὶ θυγατέρες ἡρώων, καὶ εἰς τοιοῦτον περιορισμὸν δὲν δέχονται νὰ ὑποβληθῶσιν. Ἐπειδὴ δέ, ὡς φαίνεται, τὰς τοιαύτας ἀτόπους ἰδέας ὑπέξέκαιε παρ' αὐταῖς, ἐξ ἰδιοτελείας, γραῖά τις θεράπεινα αὐτῶν, ἥτις ὠφελεῖτο ἐκ τῆς συντάξεώς των, πᾶσα λογικὴ προτροπὴ ἐναυάγει καὶ ἐγὼ ἀποτροπιαζόμενος τὸ νὰ μεταχειρισθῶ τὸν καταναγκασμὸν, ἐπέτρεψα ἐκὼν ἅκων, κατ' ἄδειαν ἣν ἐζήτησα παρὰ τῆς κυβερνήσεως, νὰ ἐξακολουθήσωσι δικαιώμεναι καὶ διδάσκόμεναι κατ' οἶκον, μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως ἀμφοτέρων.

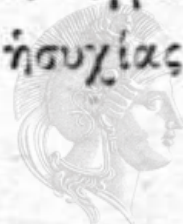
2.

Ἐκδρομὴ εἰς Αἶγιον.

Μεγάλον πόθον, ἀλλ' ὀλίγον καιρὸν καὶ ὀλίγας ἀφορμὰς ἔχων ἵνα περιέλθω καὶ γνωρίσω ὅσον ἐνεδέχετο περισσότερον τὴν Ἑλλάδα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις της, ἐδέχθην περὶ τούτους περίπου τοὺς χρόνους νὰ συνοδεύσω τὸν Ἰωάννην Δελιγιάννην ἐπισκεφθέντα τὴν ἀδελφὴν του, Καν. Μελετοπούλου, εἰς Αἶγιον. Τῆς ὁδοπορίας ταύτης τὰ καθέκαστα διαφεύγουσιν ἤδη τὴν μνήμην μου. Ἡξεύρω ὁμῶς ὅτι δὲν ἤμην εἰς αὐτήν, ὡς ὤφειλον, δι' ἀναγνώσεων προπαρασκευασμένος, ὥστε, εἰ καὶ ἐπεχειρήσαμεν αὐτὴν διὰ ξηρᾶς, ἵνα ἰδῶμεν τὴν Πελοπόννησον, δὲν ὠφελήθην ἐξ αὐτῆς

ὅσον ἔπρεπεν. Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβημεν διὰ Μεγάρων εἰς Κόρινθον, ὅπου μᾶς ἐξένισεν ὁ κ. Γεωργαντᾶς Νοταρᾶς· ἐκεῖθεν δὲ δι' Ἀχλαδοκάμπου εἰς Τρίπολιν, καὶ διὰ Καλαβρύτων εἰς Μέγα Σπήλαιον. Τίς ἦν τοῦ ἔτους ἡ ἐποχὴ ἀγνοῶ ἤδη· ἤξεύρω δὲ μόνον ὅτι ἦτον ἡμέρα τις νηστήσιμος, διότι ἐνθυμοῦμαι τὴν ἐκπληξίν μου ὅτε εἶδον τὸ παρατεθὲν ἡμῖν οὐχὶ εὐτελὲς δεῖπνον, μὴ στερούμενον οὐδὲ κρεάτων οὐδὲ πλακούντων παντοίως ἐσκευασμένων. Καὶ οἱ μὲν μοναχὶ ἀπέσχον φυσικῶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ταχύτης μεθ' ἧς παρεσκευάσθη μὲ εἶχεν ἐμβάλλει εἰς ὑπονείας, ἀδίκους δὲν ἀμφιβάλλω. Ἐν Αἰγίῳ ὁ κ. Μελετόπουλος εἶχε τὴν ρικίαν τοῦ παρὰ τὴν ἀκτὴν, ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν πλάτανον ὑφ' ἣν οἱ ἐγγώριοι μυθολογοῦσιν ὅτι ἐστρατοπέδευσεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν ἣτις διὰ δώδεκα κρουνῶν προχέει γραφικώτατα τὸ ἄφθονον ὕδωρ τῆς εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ θέσις αὕτη, ἡ θεὰ τοῦ ὠραίου Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ εἰς τὴν ἀντιπέραν κειμένου Παρνασσοῦ, τὰ ὠραῖα περίχωρα τοῦ Αἰγίου, μὲ κατέθελγον καὶ μ' ἐνθουσίων. Δυστυχῶς ὅμως ἐπελθὼν μοι ὀριμὸς πόνος ὀδόντος κατέστρεφε πᾶσάν μου τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ μὲ εἶχεν ἐπὶ τινα χρόνον ὥς καὶ κλινήρη. Ἀμα δ' ἀναλαβὼν, ἐξέδραμον μετὰ τοῦ Ι. Δελιγιάννη διὰ λέμβου εἰς Πάτρας, εἰς ἃς τοσοῦτο μόνον ἐμείναμεν ὅσον νὰ ἰδῶ ὅτι καὶ ἡ πόλις αὕτη ἀνεπτύσσετο ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, οὐδὲν δ' ἐκεῖ μοι συνέβη ἄξιον ἀφηγήσεως.

Ἐπεστρέψαμεν εἰς Αἶγιον ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς Ἀθήνας, καὶ συμπαραλαβόντες καὶ τὴν Καν Μελετοπούλου, ἀπεπλεύσαμεν ἐπὶ μεγάλου τρεχαντηρίου. Ὁ ἄνεμος ἐσίγα, ἡ θάλασσα ἀντανακλῶσα ὥς κάτοπτρον τὴν χρυσὴν πανσέληνον δὲν ἐκινεῖτο εἰμὴ καθ' ὅσον ἡ νωθρὰ ἡμῶν κώπη τὴν ἐπληττε, καὶ ἀδρανὲς ἐκρέματο τὸ ἱστίον. Μετ' ὀλίγον δ' ἀπεκοιμήθημεν, καὶ ὥς ἡμεῖς καὶ οἱ ναῦται, διότι ἐκοιμᾶτο πᾶσα ἡ φύσις. Χαρμοσύνως δ' ἐξεπλάγηνμεν τὸ πρωί, ὅτε, ἀνοιῖξαντες τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδομεν ἀλλοίαν ἀπέναντι ἡμῶν τὴν σκηνογραφίαν, καὶ ἐννοήσαμεν ὅτι διὰ νυκτὸς ἡγρύπνει καὶ ὁ ζέφυρος, καὶ μᾶς ἔφερεν ἀκατανόητως, καὶ τῆς ἡσυχίας ἡμῶν φει-

δόμενος, μέχρι τῆς διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφορίαν αὐτῆς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περιφήμῳ παραλίας, τῆς «μεταξὺ Κορίνθου καὶ Σικυῶνος». Ἀλλὰ καὶ τότε ἔτι τόσον ἡρέμα ἐχωροῦμεν, καὶ τόσον μᾶς εἴλκυεν ἡ ὠραιότης τῆς χώρας ἣν παρεπλέομεν, ὥστε ὁ κ. Δελιγιάννης καὶ ἐγὼ ἀπεβιβάσθημεν καὶ παρηκολουθοῦμεν πολλάκις τὸ πλοῖον πεζοί, ἢ μᾶλλον τὸ πλοῖον ἠκολούθει ἡμᾶς, διότι τὸ βῆμα ἡμῶν ἦν τοῦ ἐδικοῦ του ταχύτερον.

Ἀλλὰ καὶ πλέοντες, εἰ καὶ δὲν εἶχομεν σχεδὸν τὸ αἶσθημα ὅτι τὸ πλοιάριον ἡμῶν προὔχῳρει, μᾶλλον δ' ὅτι ἡ ξηρά, ὡς τις θεάτρων σκηνογραφία, ὀπισθοδρομοῦσα, ἐλαφρῶς ὀλισθαίνουσα, οἷχ ἤττον ἐφθάσαμεν τὸ ἐσπέρας εἰς τὸν Ἰσθμόν, καὶ εἰς Λευτράκιον ἐν καλύβῃ διανυκτερεύσαντες, τὴν ἐπιούσαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἤλθομεν πρῶτ' ἔτι εἰς Καλαμάκιον, καὶ ἐναυλώσαμεν πέραμα διὰ τὸν Πειραιᾶ. Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιβιβάσθῃ ἡ Κ^α Μελετοπούλου, καὶ ἔμελλον καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιβῶ, ὅτε προσελθὼν ξένος, μοὶ εἶπεν ὅτι, Γάλλος ὢν ὁδοιπόρος, προὔτίθετο ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας, δὲν εὗρισκε δὲ πλοῖον, καὶ παρεκάλει ἂν ἠθέλομεν νὰ τῷ ἐπιτρέψωμεν νὰ ἐπιβῇ εἰς τὸ ἡμέτερον. Ζητήσας τότε τῆς Κ^ας Μελετοπούλου τὴν ἄδειαν, τῷ εἶπον ὅτι γίνεται προθύμως δεκτός, καὶ οὕτως ἀπεπλεύσαμεν.

Ἀλλ' ὁ Σαρωνικὸς κόλπος δὲν ἐδείχθη ἐπιεικὴς ὡς ὁ Κορινθιακός, καὶ ἅμα ἐξήλθομεν τοῦ λιμένος, μᾶς ὑπεδέχθη ὀρθὸς ἀπηλιώτης, ὅστις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιτεινόμενος, μᾶς ἐβίασε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας νὰ λοξοδρομῶμεν, οἱ πλεῖστοι σκληρῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ναυτίας, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ ἐρχώμεθα ἐγγύτερον εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον. Οὕτως ἐφθασεν ἡ νύξ, θυελλωδεστέρα ἔτι τῆς ἡμέρας, καὶ ὁ ἄνεμος ἔμενεν ἀντίπρῳρος πάντοτε· ὥστε ὁ κυβερνήτης ἐνόμισε φρόνιμον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ μὴ μείνῃ καὶ δι' αὐτῆς ἐκτεινόμενος εἰς τὴν μανίαν τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἐλθὼν ἠγκυροβόλησεν μετὰ τοῦ ἡλίου τὴν δύσιν εἰς ὄρμον τινὰ τῆς Πελοποννήσου πολὺ μᾶλλον ἀπέχοντα τοῦ Πειραιῶς ἢ ὁ λιμὴν ἀφ' οὗ ὠρμήθημεν. Τὸ μέρος ἦν ἔρημον καὶ γραφικῶς ἄγριον, κολπίσκει ὑπὸ θαμνοφύτων λόφων περιβιλλόμενοι, εἰς ὧν ἓνα ἀπέβημεν, καὶ

Χ πῦρ ἄψαντες, ἐδειπνήσαμεν ἐξ ἐφοδίων ἃ εἶχε μεθ' ἐαυτῆς ἡ Κ^α Με-
 λετοπούλου, ἐκ προνοίας ἀναποφεύκτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους
 τοὺς προηγηθέντας ἐν Ἑλλάδι τῆς χρήσεως τοῦ ἀτμοῦ, καὶ ὅτε
 αἱ ἐλάχισται θαλασσοπλοῖαι ἐδύναντο εἰς Ὀδυσσεΐας νὰ παρατεί-
 νωνται. Μετὰ ταῦτα δ' ἐκοιμήθημεν εἰς τὰ στρώματα τῶν θά-
 μνων ἃ ἡ φύσις μᾶς εἶχε παρσκευάσει, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἅμα
 ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀνήχθημεν, μόνον διότι, ὡς ὀρθῶς μᾶς
 ὑπέδειξεν ὁ κυβερνήτης, δὲν ἐπρόκειτο βεβχίως νὰ ἐγκατασταθῶ-
 μεν μονίμως ὅπου διενυκτερεύσαμεν. Ὁ ἄνεμος ἐν τούτοις, εἰ καὶ
 μεταβληθεὶς, εἶχεν ὅμως ὁπωσοῦν πραϋνθῇ, καὶ καθίστα πως τὰς
 λεξοδρομίας φορητοτέρως, ὥστε καὶ ὁ Γάλλος συνοδοιπὸρος ἐπανε-
 λαβε τὴν δύναμιν τοῦ λαλεῖν, ἧς τὸν εἶχε στερήσει τὴν προτεραίαν
 ὁ κυματισμός, καὶ μᾶς ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐνασχόλησίς του ἦν ἡ φιλολο-
 γία, καὶ μᾶς ἐδείκνυεν αὐτογράφους πρὸς αὐτὸν ἐπιστολάς τοῦ Λα-
 μαρτίνου, ἃν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, καὶ τοῦ Βίκτορος Οὔγου, καὶ ἄλ-
 λων τινῶν τῶν ἐν ταῖς Μούσαις συναδέλφων του. Ἐν ἄλλαις ἐρω-
 τήσας καὶ μαθὼν παρ' ἐμοῦ ὅτι κατάγομαι ἐκ Κωνσταντινουπό-
 λεως, μεγάλως ἐξεπλάγη ἀκούσας νὰ ὁμιλῶ περὶ Εὐαγγελίου, καὶ
 μὲ ἠρώτησεν ἂν τὸ Εὐαγγέλιόν μου δὲν ἦν τὸ Κοράνιον, διότι ἐνό-
 μιζεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις Τούρκους μόνον ἔχει καὶ ὄχι ἄλλους
 κατοίκους.

Ἐν τούτοις ὁ ἄνεμος ἐπέμενε πνέων βορειοανατολικῶς, ὡς ἂν
 ἐφύσα αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς τὸ στόμιον τοῦ Πειραιῶς, ὁ δὲ πλοίαρχος
 μᾶς ὡμολόγησεν ὅτι τῷ ἦν ἀδύνατον νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν
 τῆς Ἀττικῆς, καὶ θὰ στρέψῃ τὴν πρῶρην πρὸς τὴν Αἴγιναν, ὅπου
 προσορμισθέντες νὰ περιμείνωμεν τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καιροῦ. Τὸ
 κατ' ἐμὲ ἤκουσα τοῦτο μετ' εὐχαριστήσεως, χαίρων νὰ ἰδῶ τὴν
 ὠραίαν Αἴγιναν, καὶ ἐν πάσῃ περιστάσει προτιμῶν τοῦτο τῆς μα-
 τχίας θαλασσομαχίας, δι' ἧς ἀντὶ νὰ προβαίνωμεν, μᾶλλον ὀπι-
 σθεδρομοῦμεν. Πάντων δ' ἡμῶν ἐφαίνετο μᾶλλον ἐνοχλούμενος ἐκ
 τῆς θαλάσσης ὁ Γάλλος συνοδοιπὸρος, καὶ τόσῃν εἶχεν ἐπιθυμίαν
 νὰ πατήσῃ στερεὸν ἔδαφος, ὥστε ἐκήρυξεν ὅτι, ἅπαξ ἀφίχθεις εἰς

Αἴγιναν, δὲν παραδίδεται πλέον εἰς τὸ ὕπουλον στοιχεῖον, ἀλλὰ θέλει μισθώσει ἵππον ἵνα μεταβῇ εἰς Ἀθήνας. Τοῦτο ἠκούσαμεν οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως ὑπὸ τοῦ λέγοντος ἑαυτὸν ἀνταποκριτὴν ἀκαδημαϊκὸν τῆς Γαλλίας. Εἰς Αἴγιναν τὴν ἐσπέραν καταπλεύσαντες ἐχωρίσθημεν ἀπὸ τοῦ μουσοτραφοῦς Γάλλου, ὅστις ἀγνοῶ ἂν ἐπέτυχε θαλασσίου ἵππου διὰ τὴν περαιτέρω ὁδοιπορίαν του. Ἐξενίσθημεν δὲ παρὰ τῷ ἡγουμένῳ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ μοναστηρίου. Μετὰ δύο δ' ἡμέρας, οὐρίου πνεύσαντος τοῦ ἀνέμου, ἐπανήλθομεν εἰς Ἀθήνας.

3.

Ἀποκατάσεις τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης.

Ἡ Ἀντιδρασιεὶα ἀπὸ τινος τὴν προσοχὴν αὐτῆς στρέψασα καὶ πρὸς τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐννοῶσα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μορφώσῃ αὐτὸ κατὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ ὑποδείγματα, ἀποφεύγουσα δὲ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, πρὸς ἣν ἐδυσπίσται ἐν ὧσιν ὑπερίσχυεν ἡ μερίς τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Ἀβελ, εἶχε ζητήσῃ διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Σβεκίας Κου Ἐϊδενσταμ καὶ τοῦ προξένου αὐτῆς κ. Φάλβς νὰ τῇ πεμφθῶσι παρὰ τῆς δυνάμεως ταύτης ἱκανοὶ τινες ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, οἵτινες ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον τῆς ὀργανώσεως, ἐγκριθείσης δὲ τῆς αἰτήσεως, ἀφίχθησαν οὗτοι, προϊστάμενον ἔχοντες τὸν Πλοίαρχον Κόμητα Ἀδόλφον Ρόζεν, ἄνδρα συνετόν, πεπαιδευμένον, δραστήριον καὶ διαπρεπῆ κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἥθη. Οὗτος συνεδέθη διὰ στενῶν σχέσεων μεθ' ἡμῶν, ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν μου Εὐφροσύνην, μεθ' ἧς διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Ναυστάθμου, καὶ μεταβάιντες ἐγκατέστησαν εἰς Πόρον. Πρὶν ἢ χωρισθῇ ἀπ' ἡμῶν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του διατελοῦντα Σουηδὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἔμπειρον ἀρχιτέκτονα Τσέβιτς τὴν διαγραφὴν τοῦ σχεδίου, καθ' ὃ ὁ πατήρ μου ἀνήγειρεν ἀμέσως τότε τὴν κατὰ τὴν Πλάκα ἡμετέραν οἰκίαν.

Ἐν Πόρῳ δ' ἐναυπήγησε τὰ πρῶτα πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα καὶ ὡς ὁ ἴδιος ἐξετίμα καὶ μοι ἔλεγεν ὀλίγον χρήσιμα, διότι μάτην παρίστα εἰς τὴν κωφεύουσαν τότε κυβέρνησιν ὅτι ὁ καιρὸς τῶν ἰστιοφόρων εἶχε παρέλθει, ὅτι πᾶσα ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνη ἦν τοῦ λοιποῦ μᾶλλον σπατάλη, καὶ ἔπρεπε μόνον διὰ ναυπηγίαν ἀτμοπλοίων νὰ καταβάλληται. Τέλος δέ, μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν, φθόνος καὶ ζηλότυπος δυσμένεια τὸν ἐμάκρυνον τῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἣν κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατ' αὐτοῦ δυσμενέστερον διακειμένων, πολλαχῶς ὠφέλησε διὰ τῆς ἱκανότητος, τῆς πείρας του, καὶ τῆς ὑπ' οὐδενός ποτε οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀμφισβητηθείσης ἀκεραιότητος τοῦ χαρακτῆρός του.

Ἐν Πόρῳ ἡ ἀδελφὴ μου ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὸν Γεώργιον καὶ τὴν Μαρίαν. Ἀπελθόντα δὲ τὸν σύζυγόν της ἠκολούθησεν εἰς Σβεκίαν, ἀποσπασθεῖσα διὰ παντός ἀπὸ τῶν ἀγκαλῶν ἡμῶν, καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Στοκχόλμην, ἥς τὸ ὀριμὸν κλίμα κατέστρεψε τὴν ὑγείαν της. Ἐκ τῶν τέκνων της ὁ μὲν Γεώργιος ἀνεδείχθη ἔπειτα διάστημα ζωγράφος, καὶ ἐγένετο μόνιμος πρόεδρος τῆς ἐν Στοκχόλμῃ ἀκαδημίας τῶν τεχνῶν, ἡ δὲ Μαρία ὑπ' ἀνδρεύθη ἐν Σουηδία τὸν βαθύπλουτον εὐπατρίδην Δεῖξονα καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Γοτεμβούργῳ.

Ὁ δ' ἕτερος τῶν γαμβρῶν μου, ὁ Ἑρρίκος Σκὴν, ἦπτον πρακτικός, καὶ ζωηροτέραν μᾶλλον ἢ ἐμβριθεστέραν ἔχων τὴν φαντασίαν, εἰς πολλὰς ἐπεδόθη καὶ μεγάλας, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πείρας στηριζομένας ἀγρονομικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὕτως ἀγοράσας, ἠθέλησε νὰ ἐκχερσώσῃ καὶ μεταβάλλῃ εἰς πλουσίας ἀμπέλους καὶ εὐσκια δάση τὴν ἄφορον ἔρημον τοῦ Φαλλέως (τοῦ Βερχαμοῦ) μεταξὺ Φαλήρου, Ὑμηττοῦ καὶ Ἀθηνῶν, νὰ εἰσαγάγῃ διὰ μεγάλων μωρεοφυτειῶν σκωληκοτροφίαν καὶ μεταξουργίαν εἰς τὴν Κηφισίαν καὶ ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς Ἀγγελοκήπους. Ταῦτα ὅμως κατέστρεψαν πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, συμπαρασύραντα καὶ τὴν τῶν γονέων του, εἰς βαρέα χρέη αὐτοὺς ἐμβολόντα. Μετὰ πολλὰ δ' ἔτη ἐπέτυχεν τὴν

θέσιν προξένου τῆς Ἀγγλίας εἰς Χαλέπιον, ὅπου ἡ ἀδελφή μου ἦς ἡ καρδία ἦν βωμὸς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως, προθύμως τὸν παρηκολούθησε, καὶ ἐκεῖ μετὰ μακρὰν διαμονὴν ἐτελεύτησεν.

Ἐκ δὲ τῶν τέκνων τῶν ὁ μὲν πρωτότοκος υἱὸς Φήλιξ ἠκολούθησε τὸν Λ. Γόρδωνα ὡς Γραμματεὺς αὐτοῦ εἰς Καναδὰν καὶ εἶτα διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Γερουσίας ἐν Λονδίῳ, ὁ δὲ νεώτερος Γεώργιος ἔγεινεν ἱερεὺς (διαμαρτυρόμενος).

4.

Ὑπηρεσία.

Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ὃ ἡ περισσοτέρα προσπάθειά μου περιστράφη ἀφ' ὅτου μετέβημεν εἰς Ἀθήνας εἰς τὰ περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Κόμητος Ἀρμανσπέργου τοῦ νὰ ἐκδώσῃ αὐτὸν ὡς πρῶτον ἔργον ἐγκαινιάζον τὴν νέαν καθέδραν τοῦ βασιλείου ἀπεδείχθη ἀνυπόστατος καὶ ἐξηκολουθοῦμεν διαβουκολούμενοι δι' ὑπεκφυγῶν, αἵτινες μοὶ ἀπεδείκνυσον ὅτι περὶ ἄλλα ἀσχολούμενος ὁ Κόμης, εἶχεν ἐντελῶς ἀποσπάσει ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὴν προσοχὴν του. Τούτου ἕνεκα, ἵνα καὶ τὰ τότε ὑπάρχοντα σχολεῖα μὴ μένωσιν ἐντελῶς ἀνοργάνιστα, συνέταξα προσωρινόν τινα κανονισμόν αὐτῶν, ὃν ἐξήγαγον ἐκ τοῦ γενικοῦ σχεδίου, καὶ τοῦτον, ὑποβληθέντα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἐκύρωσε πομπωδῶς ἡ Ἀντιβασιλεία, τὴν 25 Μαρτίου 1835, ὡς δι' αὐτοῦ δῆθεν τὴν ἐθνικὴν ἐορτὴν ἀξίως πανηγυρίζουσα. Ὅπως δὴποτε ὅμως, ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐστηρίζομεν τὴν σύστασιν καὶ ἄλλων σχολείων καθ' ὅσον ἡ ἰδρυσις αὐτῶν ἦν ἐφικτή. Ὡς πρὸς τὸν γενικὸν δ' ὀργανισμόν, ματαίως βλέπων πάσας τὰς προσπάθειας ὡς κατεβάλλομεν πρὸς κύρωσιν αὐτοῦ, ἀπεφάσισα νὰ καταφύγω εἰς μέτρον δι' οὗ ἐθυσίαζον ἢν εἶχον δικαίαν φιλοτιμίαν

τοῦ νὰ ἴδω ἐγκρινόμενον τὸ ἴδιον ἐμαυτοῦ ἔργον, καὶ ἀποβλέψας οὐχὶ εἰς ἐμοῦ ἀλλ' εἰς τοῦ σκοποῦ τὴν ἐπιτυχίαν, παρέστησα εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Ρίζον, ὅτι ἂν προτείνῃ τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν νέου ὀργανισμοῦ, ἐλπίς ὑπῆρχεν ἴσως νὰ δώσῃ τοῦτο νέαν ὥσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, ἐνδίδουσα εἰς τῆς ἐπιτροπῆς τὴν βαρύτητα, νὰ πικραδεχθῇ τὸ ὑπ' αὐτῆς συνταχθησόμενον σχέδιον. Τὸ ἀνιδιοτελές τῆς προτάσεως ἀναγνωρίσας ὁ Κ. Ρίζος καὶ ἐπαινέσας με διότι ἐκουσίως κατέλιπον εἰς ἄλλους τὴν τιμὴν ἔργου προϊόντος μακρῶν κόπων, καὶ ἀγανακτῶν δὲ καὶ διὰ τὴν ἀκηδεΐαν τῆς Ἀντιβασιλείας, ἐπρότεινε τὴν ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐξ ὧν μελῶν ἐγὼ τῇ ἐπρότεινα, περιέχουσιν ὁ' οὐ μόνον φίλους μου, οἷοι ἦσαν ὁ Σχινᾶς, ὁ Γεννάδιος, ἀλλὰ καὶ τινες μεμψιμοίρους τὸν χαρακτῆρα καὶ δυσμενῶς πρὸς ἐμὲ διακειμένους, ὡς τὸν Φαρμακίδην καὶ τὸν Μανούσσην.

Κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πολλὰς συνεδριάσεις ἡ ἐπιτροπὴ ἐπλανᾶτο εἰς κυκεῶνα προτάσεων καὶ ἀντιπροτάσεων, ἄνευ βάσεως καὶ ἄνευ ἐνόητος, καὶ τὸ ἔργον τῆς οὐδόλως προώδευε. Τέλος δὲ παρετήρησέ τις ὅτι, ὡς ἐπληροφορήθη, ὑπῆρχεν ἤδη σχέδιόν τι συνταχθὲν ἐν τῷ ὑπουργείῳ καὶ ἐπρότεινε τοῦτο νὰ ληφθῇ ὡς βᾶσις τῆς ἐργασίας. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ παρεδέχθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν, ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη, τὸν ὀργανισμόν μου, χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ἦτον ἐμός, καὶ ἐπεράτωσεν εἰς ὀλίγας συνεδριάσεις τὴν πρὶν ἐπ' ἄπειρον παρατεινομένην ἐργασίαν τῆς. Ἐχαιρον λοιπὸν ἐγὼ τότε, καὶ ἐνδομύχως ἐθριάμβευον, πεπειθὼς ὅτι ἡ πρότασις τῆς ἐπιτροπῆς ἀμέσως θὰ ἐκυροῦτο, καὶ ὅτι, εἰ καὶ θὰ ἐστερούμην αὐτὸς τῆς τιμῆς τοῦ ν' ἀναγνωρισθῶ ὡς ὁ ὀργανίσας τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ, τὸ κυρίως σπουδαῖον, ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς θὰ ἐπετυγχάνετο, καὶ ἡ συνείδησις θὰ μὲ παρηγόρει ὅτι ἦν οὐχ ἥττον αὐτὸς ὁ ὃν ἐγὼ ἀπ' ἀρχῆς εἶχον ἐξεργασθῇ. Παρῆλθον ὅμως καὶ πάλιν ἡμέραι καὶ ἐβδομάδες καὶ μῆνες, καὶ ἡ ἀντιβασιλεία, εἰ καὶ ὥφειλεν ἐκ τῆς ὁμοφωνίας τῶν δύο σχεδίων νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῶν,

ἀντέταττεν ἐντελῇ σιγῇ εἰς πάσας τὰς ἡμετέρας ὑπενθυμίσεις· ὥστε καὶ ἡ αὐταπάρνησίς μου ἔμενεν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τῇ 26ῃ Μαΐου τοῦ 1835 ὁ Βασιλεὺς ἐνῆλιξ κήρυχθείς, ἀνέλαβε τὰς ἡνίας, ἡ ἀντιβασιλεία ἔπαυσεν ὑπάρχουσα, ἀλλ' ὁ πρόεδρος αὐτῆς Ἀρμανσπέργης ἔμεινεν ὡς Ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας, σχεδὸν Βασιλικὴν ἐξασκῶν ἐξουσίαν, καὶ εἰς τὸν νέον Βασιλέα περισσοτέρας τιμᾶς παρὰ δύναμιν ἀποδίδων, ὥστε εἰς τὴν σχολὴν ταύτην δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ὠριμάσῃ τοῦ νέου ἡγεμόνος ἡ πεῖρα καὶ ἡ κρίσις.

Τότε ἀνενεώσαμεν τὰς προτάσεις ἡμῶν περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν σχολείων. Ἀλλ' ὁ Ἀρχιγραμματεὺς, ὅστις ὡς πρὶν πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς χεῖράς του συνεκέντρον, ἐξηκολούθει ὡς τότε κωφεύων. Περὶ τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, καὶ ὀργανικὸς νόμος συντάχθη αὐτοῦ, ἀντιγραφεῖς, κατὰ μέγα μέρος, ὡς τότε συνήθως ἐγίνετο, ἐκ τῶν Βαυαρικῶν διατάξεων. Ἀνετέθη δ' εἰς ἐμὲ ἡ μετάφρασις τοῦ τε νόμου καὶ τοῦ κανονισμοῦ, δοθείσης μοι συγχρόνως τῆς ἐπαγγελίας ὅτι θὰ διωριζόμην εἰς τῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ μνημονευομένων εἰσηγητῶν, οἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν ὑπουργείων, καὶ ὧν ἔργον ἦν νὰ εἰσάγωσι καὶ ὑποστηρίξωσι τὰ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς αὐτὸ παρουσιαζόμενα νομοθετήματα. Ἀλλ' ὅτε ἐγιναν οἱ διορισμοὶ τοῦ προσωπικοῦ, ἡ θέσις ἧς εἶχον ἀυθορμήτως δώσει εἰς ἐμὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀνατεθείσης μοι ἐργασίας, ἐδόθη εἰς τὸν Γ. Βέλλιον, σύμβουλον τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, εἰς ἐμὲ δ' ἔπεμψεν ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης τὸν Σκ. Σοῦτσον τὸν σχεδὸν οἰκεῖόν του γενόμενον διὰ τὴν σχέσιν του μετὰ τῶν Καντακουζηνῶν, νὰ μοὶ προτείνῃ νὰ μεταβῶ ὡς Σύμβουλος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (ἀποθανόντος τότε τοῦ συμβούλου Λαστικ) ἢ νὰ μετατεθῶ ὡς πρῶτος Γραμματεὺς εἰς τὸ Ἀνακτοβούλιον, τὸ Γραφεῖον ἐν ᾧ ἐσυζητοῦντο καὶ ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, πράγματι δὲ τότε ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως Ἀρμανσπέργη, πᾶσαι αἱ ὑπουργικαὶ προτάσεις.

Ἄλλ' εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως δὲν θέλω ν' ἀποχωρήσω, διότι φρονῶ ὅτι ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ Ἑθνους ἐξαρτᾶται τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον. Ὅσον δὲ διὰ τὴν θέσιν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχον καὶ ἕτερον λόγον ἵνα μὴ τὴν δεχθῶ καίτοι λίαν ἐπιζήλον οὖσαν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐξ ὑπηρεσίας δικαίωμα προβιβασμοῦ εἶχεν ὁ φίλος μου καὶ αὐτῆς κατὰ πάντα ἄξιος Πέτρος ὁ Δεληγιάννης, ὥστε δὲν ἤθελον ἐγὼ νὰ τὸν ἀποκλείσω. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ Ἀνακτοβουλίῳ εἶπον ὅτι δέχομαι μὲν αὐτὴν εὐγνωμόνως, ἀλλὰ μόνον ἂν ἦν δυνατὸν νὰ διατηρῶ συγχρόνως καὶ τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐν ᾧ ὑπηρετοῦν, ἐπιτείνων καὶ διπλασιάζων τὴν ἐργασίαν μου. Ἡλπίζα δέ, ἂν μοὶ ἐχορηγεῖτο ἡ διπλῆ αὕτη ἐργασία, νὰ ἐνεργῶ ἐν τῷ Ἀνακτοβουλίῳ τὴν κύρωσιν τῶν ἔργων ἃ ἤθελον παρασκευάζει ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἰδίως νὰ κατορθώσω τὴν τοῦ ἀμελουμένου ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλ' ἡ πρότασίς μου δὲν ἐνεκρίθη καὶ οὕτως ἔμεινα εἰς τὴν θέσιν ἡμην καὶ πρίν.

Εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ὁμως, πλὴν τῶν ἐπισήμων εἰσηγητῶν, ἐδύναντο νὰ ἐμφανίζωνται εἰς αὐτὸ ὡς τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπουργικοὶ σύμβουλοι, ὅσους ἐλάβανον τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐντολὴν παρὰ τῶν ἀρμοδίων ὑπουργῶν. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην παρέστην καὶ ἐγὼ ἐνίοτε καὶ ὠμίλησα εἰς τὸ συμβούλιον. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ὃ' εἰς τίνα περίστασιν, ἀλλὰ περὶ μοναστηριακῆς ὑποθέσεως προκειμένου, εἶχομεν μάθει ὅτι ἡ ἀντιπολίτευσις προὔτιθετο νὰ μεταθέσῃ κακῇ πίστει τὸ ζήτημα εἰς ἀνοίκειον ἔδαφος· δι' ὃ ἀπεφασίσθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπεκφύγωμεν τὴν συζήτησιν. Συνώδευσα λοιπὸν τότε τὸν ὑπουργόν, ὠμίλησα κατὰ τὰ δόξαντα, καὶ ἡ θύελλα ἔμελλε ν' ἀντιπαρέλθῃ, ὅτε ὁ κ. Ρίζος, εὐερεθίστου ὄν καὶ ζωηροῦ χαρακτῆρος, ἐπελάθετο τῶν ἀποφασισθέντων, καὶ ἐμπесὼν εἰς τὴν παγίδα, ὠμίλησε μετ' ὀργῆς, ἐφείλκυσε ἐφ' ἑαυτὸν τὴν ἄδικον τῆς ἀντιπολιτεύσεως προσβολὴν καὶ ὑπέστη ἥτταν. Εἰς ἄλλην δὲ συνεδρίασιν, ὡς ἐπίτροπος πεμφθεὶς ὁ Σκαρλάτος

Βυζάντιος ἵνα δικαιολογήσῃ τὸ ὑπουργεῖον διὰ τινὰ ληφθέντα μέτρα περὶ τῶν διαλυθέντων μοναστηρίων, προσεβλήθη βιαίως ὑπὸ τινων τῶν συμβούλων, καὶ ἰδίως τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη· καὶ ἐπειδὴ τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ, ἀμυνομένου, ἐχαρακτήρισαν οὗτοι ὡς ὕβριν κατ' αὐτοῦ, ὁ Ἀρμανσπέργης ὅστις μὴνιν ἔτρεφε κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἐπιστηθίου φίλου τοῦ Σχινᾶ, τὸν ἔπαυσεν ἀμέσως, καὶ ὁ Ρίζος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὸν ὃν εἶχε πρῶτος φέρει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, φοβηθεὶς τὴν ῥῆξιν ἣν τοῦτο ἤθελεν ἐπιφέρει· οὕτως ἐστερήθη ἐγὼ ἀγαπητοῦ φίλου ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, τὸ δὲ ὑπουργεῖον πολυτίμου λειτουργοῦ, καὶ ὁ Βυζάντιος ἔμενεν ἰδιωτεύων καὶ πενόμενος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ναυπλίῳ, μέχρις οὗ διεδέχθη ἀποθανόντα τὸν Κοκκῶνην καὶ ἀποτυχόντα τὸν Χρυσοβέργην εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 1836 ὅτε συνέβη στάσις ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ Παν. Σοῦτσος, τότε Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, καὶ λίαν τῷ Ἀρμανσπέργῃ ἀφωσιωμένος καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπώμενος, μοὶ ἔφερε προκήρυξιν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιγραμματέως συνταχθεῖσαν, ἵνα τὴν μεταφράσω εἰς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ εἰς τὸ Γαλλικόν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν μετάφρασιν ἐπεράτωσα τάχιστα, καὶ, ὡς αὐτὸς ἔκρινεν, ἐπιτυχῶς, ἠθέλησε καὶ ἀγαθὴν ἔχων τὴν καρδίαν, ἐνόμισε δίκαιον, νὰ μὲ συμπαράλάβῃ ἵνα τὴν παρουσιάσω ἐγὼ αὐτὸς εἰς τὸν Ἀρμανσπέργην. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἦν προφανές ὅτι δὲν ἦν ἐκεῖνος ὁ μεταφραστής, διότι Γερμανικὰ δὲν ἐγνώριζεν. Ὅτε δὲ μᾶς ἐδέχθη ὁ Ἀρχιγραμματεὺς, λυπηρῶς διετέθη ὑπὸ τῶν ὑπερβολῶν μεθ' ὧν ὁ Π. Σοῦτσος τῷ ἐξεθείαζε τὸ ἔργον του ὡς ἀπαράμιλλον, καὶ ὡς ὑπερακοντίζον τὰς περιφημοτέρας προκηρύξεις τοῦ Ναπολέοντος. Μοὶ ἐφάνη δ' ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρμανσπέργης ἐδέχετο τὴν κολακείαν μετὰ μειδιήματος εἰρωνικοῦ μᾶλλον ἢ ἰδιάρεσκου. Ὅτε δὲ μὲ ἠρώτησε καὶ ἐμὲ τί φρονῶ περὶ τῆς προκηρύξεως περιωρίσθην νὰ τῷ εἰπῶ ὅτι μοὶ φαίνεται σαθῆπιδος, καὶ ὅτι ἐπροσπάθησα νὰ τὴν μεταφράσω μετὰ πάσης ἀκριβείας.

Κατὰ δὲ τὸν Ἀπρίλιον (23) ἀπῆλθεν ὁ Βασιλεὺς ἵνα νυμφευθῇ, καὶ ὁ Ἀρμανσπέργης ἔμεινεν αὐτόχρομα Ἀντιβασιλεὺς. Τότε ἀπηλπίσθημεν ὅτι ἦν δυνατὸν νὰ γίνῃ τίποτε μέχρις ἐπιστροφῆς τοῦ Βασιλέως περὶ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι τοσοῦτον σπουδαῖον μέτρον δὲν θὰ ἐτόλμα βεβαίως ὁ Ἀρμανσπέργης νὰ νομοθετήσῃ ἐπὶ ἀπουσίας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος. Ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως ἐβλεπον ὅτι διάφορα μέτρα, ἀφορῶντα τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐνέκρινε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, μετὰ πολλῆς εὐκολίας μάλιστα.

Ἐν ἐξ αὐτῶν ἀπέβλεπε τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἑταιρίαν. Ὁ πρῶτος τὴν περὶ αὐτῆς ιδέαν συλλαβὼν ἦν ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ ἱεραποστόλου Κόρκ, γαμβροῦ τοῦ Φιλαλήθους, διορισθεὶς διευθυντῆς τῶν δημοτικῶν σχολείων Ἰ. Κοκκῶνης, μετ' ὀλίγων ἄλλων κατ' ἀρχὰς συνεννοηθεὶς, ὧν εἰς ἡμῖν καὶ ἐγώ. Κατ' εἰσήγησιν δ' αὐτοῦ ἀνεγνωρίσαμεν πάντες ὅτι λαὸς ἐλεύθερος ἵνα διατηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, καὶ ἀναδειχθῇ ἄξιος αὐτῆς ὀφείλει νὰ καλλιεργῇ τὴν παιδείαν. Ἀλλ' ἀναγνωρίζοντες τὴν τότε ἔτι, καὶ πιθανῶς ἐν μακρῷ μέλλοντι ἀνεπάρκειαν τῶν κυβερνητικῶν πόρων πρὸς τὴν πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατήρησιν σχολείων δημοτικῶν, ὀργανίσσαμεν ἑταιρίαν δι' ἧς ἰδιωτικαὶ συνεισφοραὶ θ' ἀνεπλήρωνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν ἐνδεῖαν τοῦ ταμείου, καὶ ἥτις θὰ συνεννοεῖτο μετὰ τῆς κυβερνήσεως διὰ τὸν καταλληλότετον τῶν σχολείων αὐτῆς ὀργανισμόν καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν χρησίμων διὰ τὸν λαὸν ἀναγνωσμάτων. Ἡ σύστασις καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἑταιρίας ἐνεκρίθη διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 28 Αὐγούστου 1836.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ Ἑταιρία ἐξαιρέτως ἐπέδιδε, τὸν κοινωφελῇ αὐτῆς σκοπὸν ἐξυπηρετοῦσα. Μία τῶν ἐπιτροπῶν αὐτῆς ἦν ἡ ἐπὶ τῶν βιβλίων, συγκειμένη ἐκ τοῦ κ. Σχινᾶ, τοῦ Θ. Φαρμακίδου καὶ ἐμοῦ, καὶ εἶχομεν ἀποφασίσει, πλὴν τῆς λοιπῆς ἐπιμελείας ἣν μᾶς ἐπέβαλλεν ἡ θέσις αὕτη, καὶ νὰ μεταφράσωμεν

ἐκ ξένων γλωσσῶν βιβλία εὐαρέστου ἀναγνώσεως καὶ τῶν ἡθῶν κατάρτιστικά· καὶ τί μὲν ὁ Φαρμακίδης ἢ ἄν τι μετέφρασε δὲν ἐνθυμοῦμαι, ὁ δὲ Σχινᾶς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετεγλώττισεν εἰς διάλεκτον δυστυχῶς χυδαίαν μᾶλλον ἢ κοινὴν τὰ *Πασχαλινὰ αὐγά*, ἐγὼ δ' ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μετέφρασα τὴν μικρὰν *Ἡθικὴν τοῦ Κάμπε*, ἣτις ἐπὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελείας τῆς Ἑταιρίας εἰς ἰδιωτικὴν τυπογράφου κερδοσκοπίαν ἐγκαταλειφθεῖσα, ἔλαβε πρὸς ὄφελος αὐτοῦ, ὑπὲρ τὰς 20 ἐκδόσεις.

Ἄλλ' ἐπὶ μακρὸν δὲν ἔμεινεν εὐθυποροῦσα ἡ Ἑταιρία, ὥστε καὶ ὑπῆρξαν οἱ ἐκλαβόντες τὴν σύστασιν αὐτῆς ὡς πρόφασιν μᾶλλον ἢ ὡς εἰλικρινῇ πρόθεσιν. Ὁ γραμματεὺς αὐτῆς κ. Κοκκῶνης, ὅστις καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς συστάσεως αὐτῆς εἶχε λάβει, ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν φιλορθοδόξων λεγομένων, ἣτις πολιτικῶς μὲν ἔκλινε πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ὑπὸ θρησκευτικὴν δ' ἔποψιν ὑπέβλεπεν ὑπόπτως τὸ πνεῦμα προσηλυτισμοῦ τῶν ὁπαδῶν ἄλλοτρίων ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίως ἐδυσπίστει πρὸς τὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἱεραποστόλων. Ἡ φιλόθρησκος δ' αὕτη ἀνησυχία του ἐχώρει μέχρις ἀδίκου πολλάκις ὑπερβολῆς, ὥστε καὶ ζηλοτύπως ἐκάκιζε τὸ παρθεναγωγεῖον τοῦ Ἀμερικανοῦ Χίλλ τὸ τοσοῦτου καλοῦ πρόξενον γενόμενον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἄλλο ἐκπαιδευτικὸν θηλέων κατὰστημα δὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐταῖς, οὐδέποτε δὲ χρησιμεῦσαν εἰς ἐνεργείας προσηλυτισμοῦ. Ὁ κ. Κοκκῶνης λοιπὸν διὰ τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἐξήσκει ἐπὶ τῆς ἑταιρίας καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ὡς πρῶτος αὐτῆς ἰδρυτῆς διεπράξατο τὴν ἐκλογὴν τοῦ κ. Ἀνδρέου Μεταξᾶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πολιτικῶν ὁμοφρόνων του εἰς τὴν θέσιν τοῦ προέδρου. Εἰς μίαν δὲ τῶν προσεχῶν συνεδριάσεων ἐξεπλάγην ἰδὼν συρρόην ἐταίρων οἷαν οὐδέποτε πρὶν, καὶ ἐκεῖ ἐγερθεὶς ἐπρότεινεν ὁ Γραμματεὺς ὡς πρώτης ἀνάγκης τὴν σύστασιν, δαπάνη τῆς Ἑταιρίας, ἀνωτέρου παρθεναγωγείου ἐν Ἀθήναις. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐταίρων ἐπευφήμησαν ἀμέσως εἰς τὴν πρότασιν ὡς πατριωτικὴν καὶ ἀξίαν πάσης ὑποστηρίξεως, ἐγὼ ὁμῶς, ὅστις οὐδὲν ἐκ τοῦ σκοποῦ του ἐγνώριζον, καὶ ἄν τὸν ἤξευρον δὲν

θα τὸν ἐνέκρινον, διότι δὲν θα ἐνόμιζον αὐτὸν ἐπ' ὀρθῶν στηριζόμενον διδομένων, ἐγερθεὶς τὸ ἐπολέμησα διὰ μακρᾶς ἀγορεύσεως, ζητήσας νὰ καταδείξω ὅτι ἡ σύστασις τοιοῦτου παρθεναγωγείου πρῶτον μὲν θ' ἀπῆτε δαπάνας ἀπορρόφώσας πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἑταιρίας, ἔπειτα δ' ὅτι θ' ἀπέστρεφεν αὐτὴν ἐκ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ἰδρύθη. Καὶ τὴν χρησιμότητα μὲν ὑπάρξεως ἐντελοῦς ἀνωτέρου παρθεναγωγείου οὐδὲν ἠρνήθη, ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἀνήγγειλα ὅτι ἡ Κυβέρνησις προϋτίθετο τοιοῦτου τὴν ἴδρυσιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸς ὅτι ἐγκρίσει τοῦ ὑπουργοῦ εἶχον ἤδη παρασκευάσει αὐτοῦ τὸν κανονισμόν, μεριμνήσει δὲ καὶ γράψει ἤδη εἰς Ἑλβετίαν ἵνα πληροφορηθῶ ἂν ἦν διαθέσιμος καὶ ἤθελε ν' ἀναλάβῃ αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν, ἡ Κ^α Chef-d'Oeuvre, ἥτις ἄλλοτε μετὰ μεγίστης ἱκανότητος διεύθυνε τὸ αὐτοκρατορικὸν παρθεναγωγεῖον τῆς Ὁδησσοῦ, καὶ ἦν ἐγὼ ἐγνώριζον ὅτε ἐν τῷ καταστήματι ἐκείνῳ εἶχον ἀνατραφῇ καὶ αἱ ἀδελφαί μου. Κατέδειξα λοιπὸν ὅτι ἀφ' οὗ ὁ δημοσία δαπάνη προϋτίθετο ἡ Κυβέρνησις νὰ ἰδρύσῃ ἀνυπερθέτως τοιοῦτο κατάστημα, δὲν ἔπρεπεν ἡ Ἑταιρία, παρεκβαίνουσα τῆς δικαιοδοσίας της καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συστάσεώς της, νὰ δαπανήσῃ πάντα της τὰ εἰσοδήματα εἰς αὐτό.

Ἄλλ' οἱ ὅπαδοι τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ προέδρου, παρεσκευασμένοι ὄντες ἀνεκράυγασαν ὅτι ἀδιάφοροι τοῖς ἦν τί διαλογίζεται ἡ Κυβέρνησις, ὅτι τῆς Ἑταιρίας ἡ ἐνέργεια ἦν ἀνεξάρτητος, καὶ ἐπὶ τοιοῦτοις λόγοις, εἰς οὐδεμίαν δ' ἀντιλογίαν προσέχοντες, ἐψήφισαν τοῦ σχολείου τὴν σύστασιν. Τότε δ' ἐγὼ, ἐννοήσας τὴν πρόθεσιν, καὶ βλέπων τὴν Ἑταιρίαν παρεκβάσαν τοῦ ἀρχικοῦ της σκοποῦ, ἔπεμψα μετὰ τὴν συνεδρίασιν τὴν παραίτησίν μου εἰς τὸ προεδρεῖον, προθύμως αὐτὴν δεξάμενον.

Τὸ σχολεῖον λοιπὸν ἰδρύθη, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι οἱ ἰδρυταὶ προϋτίθεντο, τὴν κατάργησιν τοῦ παρθεναγωγείου τοῦ κ. Χίλλ, διότι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολὺ ἐκείνου ἐλείπετο. Εἶχεν ὅμως ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐγὼ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, βλέπουσα τὴν Ἑταιρίαν πάντας τοὺς

πόρους αὐτῆς εἰς συντήρησιν ἀνωτάτου Παρθεναγωγείου ὀρίσασαν, θεώρησεν ἑαυτὴν ἀπηλλαγμένην τῆς φροντίδος ταύτης καὶ οὐδέποτε πλέον ἐνέκυψεν εἰς αὐτήν. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῶν πολλῶν, καὶ οὐχὶ τὸ ἐλάχιστον, παράδειγμα τῆς τότε κυβερνητικῆς ἀπειρισκεψίας· διότι ἡ Ἑταιρία τὸ ἀρχαῖον ὄνομα μόνον διατηροῦσα, ἐξετρέπετο ἐντελῶς τοῦ πρώτου σκοποῦ της, ἡ Κυβέρνησις καταρτίζει εἰς ἰδιώτας τὴν διεύθυνσιν οὐ μόνον τοῦ κεντρικοῦ τούτου εκπαιδευτηρίου, ἀλλὰ πάσης τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως, καθ' ὅσον ἐπέτρεπε νὰ καταρτισθῇ αὐτὸ καὶ διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν δημοδιδασκαλισσῶν, ἃς αὐτὴ ὤφειλε νὰ προπαρασκευάζῃ. Καὶ τὸ περιεργότερον ὅτι, καίτοι παύσασα νὰ ἐπιτηρῇ αὐτό, ὡς κατὰ στήμα αὐτῇ μὴ ἀνῆκον, οὐχ ἥττον τὰς δαπάνας τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ ἐπρομήθευε. Ὅτε δὲ τῷ ὄντι ἀνὴρ γενναίως φιλόπατρις, ὁ Ἀρσάκης, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ διατελῶν πασῶν τούτων τῶν περιστάσεων, ἀνήγειρε μετὰ μεγαλοπρεποῦς ἐλευθεριότητος τὸ πολυτελέστατον τοῦ παρθεναγωγείου μέγαρον, ἄλλους πόρους τοῦτο δὲν εἶχε πλὴν τῶν διδάκτρων τῶν ἰδιωτῶν, ἃ ἐπίσης θὰ εἶχεν ἂν ἦτο δημόσιον, καὶ πλὴν τῶν καταβολῶν αἵτινες ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς δήμους ἵνα πέμπωσιν εἰς αὐτὸ ὑποτρόφους προσωρισμένας νὰ μορφωθῶσιν εἰς διδασκαλίσσας. Τὸ μόνον λοιπὸν ἔργον τῆς ἰδιωτικῆς ἐταιρίας ἦν τότε νὰ προίσταται τοῦ διδασκαλείου τῶν γυναικῶν, ἐκπληροῦσθαι καθῆκον ὃ ἀρμοδίᾳ ἦν καὶ ὤφειλε νὰ ἐκπληροῖ ἡ κυβέρνησις· τοῦτο δὲ μέχρις οὗ ἐν μετέπειτα χρόνοις καὶ ὑφ' ἐτέρων φιλογενῶν πλούσιαι ἐγένοντο προικίσαις εἰς τὸ κατὰστημα.

Τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν δ' ἐταιρίαν, διατηρήσασαν μὲν τὸ ὄνομα, ἐντελῶς δ' ἀποστᾶσαν τοῦ σκοποῦ δι' ὃν τὸ πρῶτον συνέστη, ἀντικατέστησεν ἔπειτα ἄλλη, ἡ τῆς «Διαδόσεως τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων» καὶ αὐτὴ ὅμως περιορισθεῖσα εἰς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς.

Ἐν Πειραιεῖ, ἀνορυπτομένων τῶν θεμελίων τοῦ Τελωνείου, εὐρέθησαν ἐκεῖ ἀξιόλογοι ἐπιγραφαὶ τῶν ἀπτικῶν νεωρίων. Ἀμέσως δ' ἐπεδόθη εἰς ἀντιγραφὴν αὐτῶν ὁ Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτή-

των, ὁ Γερμανὸς Λουδ. Ρόσς, ζητήσας, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ ὑπουργείου, ἵνα ἐπιδεθῇ εἰς τὴν μακρὰν ταύτην ἐργασίαν, ἄδειαν ἀποχῆς ἀπὸ τῆς λοιπῆς ὑπηρεσίας, εἰς ἣν τὸν ἀντικατέστησε κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Πιττάκης. Παρερχομένου δὲ τοῦ χρόνου χωρὶς νὰ πεμψῶσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὰ πολύτιμα ταῦτα ἀντίγραφα ἃ ἀνυπομόνως περιε- μένοντο, ἐζήτησε παρὰ τοῦ κ. Ρόσς ὁ ὑπουργὸς δι' ἐπισήμου ἐγ- γράφου ὃ ἐγὼ συνέταξα, νὰ μὴ ἀναβάλλῃ νὰ πέμψῃ αὐτὰ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἂν ἐπερατώθῃ ἡ ἀντιγραφή των. Πρὸς μεγάλην δ' ἐκ- πληξιν ἡμῶν ἐλάβομεν τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἐπεράτωσε μὲν τὰ ἀντί- γραφα, ἀλλ' ὅτι τὰ ἔπεμψεν.... εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βερολί- νου. Εἰς ταῦτα τῷ ἀπηντήθη ὅτι τοιοῦτο δικαίωμα δὲν εἶχε, καθ' ὃ ὑπάλληλος τῆς κυβερνήσεως, παρ' ἧς ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τῆς ἀντι- γραφῆς, καὶ ἥτις, ἂν ᾔθελε, ἐδύνατο αὐτὴ νὰ πέμψῃ τὰ ἀντί- γραφα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, σχέσεις οὕτω συνδέουσα μετ' αὐτῆς. Προσεκαλεῖτο δ' ἄλλοτε νὰ μὴ πράξῃ τοῦτο, καὶ ἂν εἶχε καὶ δεύ- τερα ἀντίγραφα, νὰ πέμψῃ καὶ ταῦτα εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Ἄλλ' ὁ κ. Ρόσς, ἀγανακτήσας, ἔπεμψε τὴν παραιτήσιν του, ἣν ὁ ὑπουργὸς κ. Ρίζος ἀμέσως ἐδέχθη, ἐπιμείνας παρὰ τῷ κό- μητι Ἀρμανσπέργ ὅτι ἡ ὁ Ρόσς ἢ αὐτὸς θέλει ἐξέλθῃ τῆς ὑπη- ρεσίας. Οὕτως ὁ λίαν πεπαιδευμένος μὲν ἀλλ' ὀξύθυμος καὶ τῶν δημοσίων καθηκόντων του ἀτελῇ γνῶσιν ἔχων ἀρχαιολόγος, ἀπε- σύρθη τῆς ὑπηρεσίας, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Πιττάκη, καὶ ἔμεινε μόνον καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα μοὶ ἐπρότεινεν ὁ κ. Πιττάκης νὰ συνερ- γασθῶμεν εἰς σύστασιν Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, κατὰ τὸ ὑπό- δειγμα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς, ἵνα διὰ συνδρομῶν ἰδιωτικῶν ὑπο- βοηθῶμεν εἰς τὴν ἐπίτασιν τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν, δι' ἃς λίαν ἀνεπαρκεῖς ἦσαν τότε οἱ δημόσιοι πόροι. Τὴν πρότασιν αὐτοῦ ὀρθοτάτην καὶ λίαν εὐπρόσδεκτον θεωρήσας, συνέταξα ἀμέσως ἐγὼ τῆς Ἑταιρίας τὸν ὀργανισμόν, καὶ συμπαραλαβόντες καὶ τὸν Ν. Θεοχάρην, ἐπορεύθημεν οἱ τρεῖς ὁμοῦ εἰς τινῶν τῶν μᾶλλον φιλο-

ούρων τὰς οἰκίας, καὶ ἐλάβομεν καὶ αὐτῶν, πρὸ πάντων δὲ τοῦ
 μού ὑπουργοῦ, τοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. Ρίζου, τὰς ὑπο-
 γραφὰς καὶ τὴν συγκατάθεσιν. Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον δὲ τοῦ 1837,
 ἐκθείσης τῆς ἐγκρίσεως τῆς Κυβερνήσεως, συνῆλθον κατὰ πρῶτον
 εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὸν οἰκίσκον ὅστις ἐχρησίμευε τότε εἰς ἀπο-
 θήκην ἀρχαιοτήτων, οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ τῆς Ἑταιρίας, καὶ ἐκεῖ,
 λαβὼν τὸν λόγον ὡς εἰσηγητῆς αὐτῆς καὶ ὡς σύμβουλος τοῦ ὑπουρ-
 γείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐξέθηκα τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς
 συστάσεως, καὶ ψηφοφορίας γενομένης, ἐξελέγησαν πρόεδρος μὲν ὁ
 κ. Ρίζος, γραμματεὺς δ' ἐγώ· καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξηκολούθησα
 ἐπικυρούμενος εἰς τὴν θέσιν ταύτην, μέχρις οὗ, τὸ 1850, παρη-
 τήθην τῆς Ἑταιρίας δι' οὗς λόγους ἀλλαχοῦ θέλω ἐκθέσει. Κατ'
 ἔτος δέ, κατὰ τὴν 20ῃν Μαΐου ἐτελοῦμεν ἐν τῷ Παρθενῶνι γενι-
 κὴν συνεδρίασιν τῆς Ἑταιρίας, ἣτις ἀπέβαινεν εἰς δημοτελῆ ἐπι-
 στημονικὴν ἐορτὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐπιδημούντων ξένων,
 καὶ ἐν αὐτῇ ὁ πρόεδρος (ἐν ᾧ πρόεδρος ἦν ὁ Ρίζος) ἐπροοιμιάζε
 διὰ λόγου καλλιπεστάτου, συνήθως τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρ-
 χαιολογικῶν ἐρευνῶν ἀφορῶντος, μετ' αὐτὸν δ' ἐγὼ ἐξέθετον τὰ
 ἐπὶ τοῦ ἔτους πεπραγμένα, προσπαθὼν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ση-
 μασίαν τῶν γενομένων νὰ παραστήσω, ἵνα αἱ συνεδριάσεις αὗται,
 διδάσκουσαι πῶς τὸ πολὺ περικεχυμένον πλῆθος, κινῶσι συγχρόνως
 καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὸν τῆς Ἑται-
 ρίας σκοπὸν. Ὑπέβαλλε δὲ καὶ ὁ ταμίας τῆς Ἑταιρίας τὰ τῆς οἰ-
 κονομικῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἅτινα δὲν ἦσαν πολὺ λαμπρά, πη-
 γὴν ἔχοντα μόνον τὰς συνδρομὰς, οὓσας 15 δραχμὰς κατ' ἔτος
 δι' ἕκαστον μέλος. Μετὰ μίαν ἐβδομάδα συνήρχετο αὖθις ἡ Ἑται-
 ρία εἰς τὴν κάτω πόλιν, καὶ προέβαινεν εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας διὰ τὸ
 προσεχὲς ἔτος, καὶ εἰς ἐκλογὴν ἐπιτροπῆς ἐξελεγκτικῆς τοῦ ἀπο-
 λογισμοῦ. Καί τοι δὲ γλίσχρους ἔχουσα τοὺς πόρους ἡ Ἑταιρία
 καθ' ὃν καιρὸν ἐγραμμάτευον παρ' αὐτῇ, πολλὰ ὅμως καὶ ἀνέ-
 σκαψε καὶ ἀνεστήλωσε καὶ προσέθηκεν εἰς τῶν Μουσείων τὰς συλ-
 λογὰς, τῇ συνεργείᾳ καὶ ἐγκρίσει πάντοτε τοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρ-

χαιοτήτων, διότι ανεξαρτήτου σώματος ἐπιστημονικοῦ ἀξιώσεις δὲν εἶχε, τῶν μελῶν αὐτῆς μόνον, κατὰ τὸν κανονισμόν, προσὸν ἐχόντων, τὴν ἐτησίαν 15 δραχμῶν αὐτῶν συνδρομήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἐνὶ τῶν ἐτῶν μεταξὺ τῶν Συμβούλων ἐξελέγη ὁ κ. Ἀγγελος Γέροντας, πολίτης Ἀθηναῖος οὐχὶ μὲν μεταξὺ τῶν λογίων καταριθμούμενος, ἀλλ' ἐντιμος καὶ σεβαστός, καὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς του πολλοὺς τῶν συμπολιτῶν του εἰς τὴν Ἑταιρίαν δυνάμενος νὰ ἐλκύσῃ.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἤρξατο ὁ κ. Πιπτάκης καὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, εἰς ἣν καὶ ἐγὼ κατ' ἀρχὰς συνέπραξα, ἀπέστην ὅμως μετέπειτα, ἀποδοκιμάζων τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀταξίαν. Ἀνέλαθε δὲ αὕτη καὶ μεγάλως ἐβελτιώθη ἐν μετέπειτα χρόνοις ὅτε ἤρξατο ἐκδιδομένη ὑπ' ἄλλους οἰωνούς.

Ἡμέραν τινὰ ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργ μοι ἐμήνυσε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ρίζου, ὅτι, καθὰ ἐπληροφορήθη, ἐροίτων παρὰ τῷ Ν Σκούφῳ, συντάκτῃ τότε τοῦ «Σωτῆρος», ἐφημερίδος ἀντιπολιτευομένης, καὶ ἐπιδιωκούσης τὴν ἑνωσιν τῶν οὖν ἀντικυβερνητικῶν μερίδων, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς· καὶ ὅτι, ἂν θέλω νὰ μείνω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, πρέπει νὰ παύσω ταύτας τὰς ἐπισκέψεις μου. Ἐγὼ δ' εἰς ἀπάντησιν τὸν παρεκάλεσα νὰ εἰπῇ εἰς τὸν Κόμητα, ὅτι ἡ συναναστροφή μου μετὰ τοῦ κ. Σκούφου, ὄντος ἀρχαίου φίλου τῆς οἰκογενείας μου, οὐδένα εἶχε πολιτικὸν χρωματισμόν· ἂν δ' ὁ Κόμης μὲ νομίζῃ ἱκανὸν νὰ προδίδω τὰ τῆς ὑπηρεσίας εἰς οἷον δῆποτε, ἔχει δικαίωμα, καὶ καθῆκον μάλιστα, νὰ μὲ παύσῃ· τὰς σχέσεις μου ὅμως μετ' ἀρχαίου φίλου, ὅπως ξένας εἰς τὴν πολιτικὴν ὅτι δὲν θέλω ἐγκαταλείψῃ. Ὁ κ. Ρίζος ἐνέκρινε τὴν ἀπάντησίν μου, καὶ ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργ δὲν μ' ἔπαυσε.

Ἐν τούτοις ἔβλεπον μετ' ἀπελπισίας ὅτι περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν σχολείων οὐδὲ καὶ λόγος πλέον ἐγίνετο. Γνωρίζων δ' ὅτι τὸ σχέδιόν μου, περιλαμβάνον καὶ τὰ περὶ ἰδρύσεως Πανεπιστημίου, προσέκρουεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀδράνειαν τοῦ πανισχύρου ἀρχιγγραμματοῦς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, ἰδίως εἰς τὸν

μεμφίμοιρον χαρακτήρα τοῦ παρὰ τῷ πρωθυπουργῷ Τρικούπη καὶ δι' αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἀρμανσπέργη ἐπιβρόχην ἐξασκοῦντος Θ. Μανούση, ὅστις γελοῖαν ἔλεγε τὴν πρότασιν συστάσεως Πανεπιστημίου ὅτε οὐδὲ δημοτικὰ σχολεῖα εἶχομεν ἀρτίως κατηρτισμένα, ἐσκέφθην ὅτι ἔπρεπε ν' ἀλλάξω μέθοδον, καὶ νὰ ἐπιδιώξω βαθμηδὸν καὶ, ἂν οὐ δὲν τὸ κατώρθουν διὰ μιᾶς, τῆς προθέσεώς μου τὴν ἐπιτυχίαν.

Εἰς τοῦτο ἀφορμὴν μοὶ ἔδωκεν ὁ ἄρτι ἐκ Παρισίων ἀφιχθείς, αὐτοδίδακτος μὲν ἀλλ' εὐπαίδευτος νέος Κεφαλλήν, ὁ Σπ. Πήλικας, ἀρχίσας ἰδιωτικῶς ἐν τῷ Γυμνασίῳ σειρὰν τινα ἀγρεύσεων καὶ παραδόσεων περὶ ποινικοῦ νόμου. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Γεώργιος Μαυροκορδάτος εἰς τὴν οἰκίαν του συνάγων εὐμαθεῖς νέους, ἐκ τῶν δικαστικῶν μάλιστα ὑπαλλήλων, ἐξήγει αὐτοῖς τὸν Γαλλικὸν νόμον. Ἐκ τούτων λοιπὸν ὠφεληθεῖς, ἀπετάθην ἰδιαιτέρως καὶ εἰς ἄλλους τινὰς τῶν παρ' ἡμῖν λογίων, ὡς τὸν Προβιλέγιον, τὸν Δόσκον, τὸν Δομνάνδον, τὸν Περικλῆν Ἀργυρόπουλον, καὶ λαβὼν αὐτῶν τὴν συνκίνεσιν, πολὺ δ' ἐκλιπαρήσας προσωπικῶς καὶ τὸν Ἀρμανσπέργην, ὅστις κατ' ἀρχὰς μοὶ ἀντέλεγε, συνέταξα Β. Διάταγμα, προθύμως ὑπογραφέν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ρίζου, καὶ ἀναθέτον εἰς ἑνδεκα ἀνωτέρους δημοσίους λειτουργοὺς τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ διδάξωσι δημοσίως ἐπιστημονικὰ μαθήματα. Τὴν πρότασιν ταύτην εἶπεν ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης ὅτι προθύμως θέλει κυρώσει. Ἀλλ' ὅμως καὶ πάλιν ὁ κχιρὸς παρήρχετο καὶ ἡ κύρωσις δὲν ἤρχετο, ἂν καὶ οὐδέποτε ἀπῆντων αὐτὸν ἐγὼ χωρὶς καὶ προφορικῶς νὰ τῷ ὑπενθυμίζω αὐτὴν καὶ νὰ τὸν παρακαλῶ.

Τέλος τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ 1836 ἡ ὑπόσχεσις αἰφνιδίως, καὶ πρὸς πᾶσαν ἡμῶν προσδοκίαν, ἐξεπληρώθη. Δύο πολυφύλλα διατάγματα γερμανιστὶ γεγραμμένα ἐπέμφθησαν τῇ 31 Δεκεμβρίου παρὰ τοῦ Ἀρχιγραμματέως, ἀντιπροσωπεύοντος τότε τὸν ἀπόντα Βασιλέα, εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἐξ αὐτῶν τὸ ἐν ἦν ὁργανισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ δὲ ἕτερον τῶν δημοτικῶν καὶ ἐλληνικῶν σχολείων, ἐνεκλείοντο ὁ ἐν-

τὸς ἐτέρου διατάγματος ὀρίζοντος νὰ μεταφρασθῶσι καὶ δημοσιευθῶσιν ἀνυπερθέτως καὶ μετὰ πάσης ταχύτητος ὁηλαδῇ, ἐννοεῖται, πολὺ ἀνωτέρας τῆς ἣν ἔθηκεν ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ νὰ τὰ ἐκδώσῃ. Ὁ ἐκτακτος οὗτος ζῆλος καὶ ἡ ἀσυνήθης σπουδὴ μᾶς ἐξέπληξε κατὰ πρῶτον. Ἀλλ' ἡ ἐξήγησις αὐτῆς δὲν ἐβράδυνεν. Εἰδήσεις ἐκ Γερμανίας ἀνήγγελλον ὅτι ὁ Βασιλεὺς, νυμφευθεὶς τὴν Ἀμαλίαν, ἡγεμονίδα τῆς Ὁλδενβούργης, ἐπέστρεφεν εἰς τὸ κράτος του, ἀλλ' οὐδὲν προσέθετον περὶ τοῦ τί ὁ Βασιλεὺς προὔτιθετο ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν ἢ μὴ τοῦ Κόμητος Ἀρμανσπέργη, ἐξ οὗ εἰς πολλὴν ταραχὴν ὁ Κόμης περιελθὼν, ἔσπευσε βροχηδὸν νὰ πέμψῃ εἰς πάντα τὰ ὑπουργεῖα οἷα δῆποτε δῆθεν ὀργανιστικὰ διατάγματα, καυχώμενος ὅτι, ὡς ὁ Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας Παναγ. Σοῦτσος εἶπεν ἐν ἀγορεύσει ὑπὸ τοῦ Κόμητος ὑπαγορευθείσῃ, ὁ ἀρχιγραμματεὺς εἶχεν ἐντελῶς ὀργανίσει τὸ κράτος ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως, εἰς τοῦτον δ' ἔμενεν μόνον πλέον νὰ ἐπιθέσῃ τὸ ἐπιστέγασμα, αἰνιττόμενος τὸ Σύνταγμα, καὶ ἐπικρεμῶν τοῦτο ὡς ἀπειλὴν εἰς τὸν Βασιλέα, ἃν ἐσκέπτετο ν' ἀπομακρύνῃ τὸν Ἀρμανσπέργην.

Δύω τῶν πολλῶν τούτων Διαταγμάτων ἦσαν καὶ τὰ ἡμέτερα. Πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἐγώ, ὡς ἐκ τῶν καθηκόντων μου, ἀνέλαβον τὴν μετάφρασιν, καὶ ἵνα ταχύτερον χωρῇ, ὑπηγόρευον εἰς τὸν τότε ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὑπηρετοῦντα Βλαχούτσην. Ἀλλὰ καθ' ὅσον πρόεβχινον, ἔβλεπον μετ' ἀπορίας οὐ μόνον ὅτι οἱ ὀργανισμοὶ οὗτοι οὐδὲν εἶχον τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου ὑποβληθέντας, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐν πλείστοις ἦσαν ἀνεφάρμοστοι διὰ τὴν Ἑλλάδα. Τυχέως δ' ἀνεγνώρισα αὐτοὺς ὡς ἀπλῆν καὶ κατεσπευσμένην ἀντιγραφὴν τῶν Βυαρικῶν κανονισμῶν, μετ' ἐλαχίστων μεταρρυθμίσεων, ἵνα φανῶσιν ὡς νέον νομοθέτημα δῆθεν.

Μετὰ τὴν ἀνυπόληψιν ἐπομένως ταύτην, ἐπεράτωσα μὲν τὴν μετάφρασιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ μετ' αὐτῆς ἐπορεύθην πρὸς τὸν ὑπουργὸν κ. Ρίζον, καὶ τῷ παρέστησα ὅτι θὰ ᾔην ἀνάξιον αὐτοῦ, μετὰ τόσους καταβληθέντας κόπους ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου

ἵνα ἐπὶ σπουδαίων βάσεων στηριχθῇ ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι, νὰ ἐκδοθῇ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του ἔργον οὕτως ἀπερίσκεπτον καὶ ὀλίγον ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος. Ἀναγνωρίσαντος δὲ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τὴν ὀρθότητα τῶν λόγων μου, συνέταξα ἀμέσως, κατὰ τὴν τότε τάξιν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὁ ὑπουργὸς ὑπέγραψε καὶ ἔπεμψε πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα, ἔκθεσιν ἐν ἣ ἀνεφέροντο αἱ οὐσιωδέστεραι τοῦ ἔργου ἀτέλειαι, καὶ οἱ λόγοι δι' οὓς δὲν ἐθεωρεῖτο ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ σκόπιμος. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον εὐθὺς μᾶς ἐπέμφθη δεύτερον διάταγμα, σφοδρότατον, ἐν ᾧ ἐλέγετο ὅτι δὲν ζητοῦνται αἱ παρατηρήσεις τοῦ ὑπουργείου, ἀλλ' ἡ ἄνευ ἐλαχίστης ἀναβολῆς μετὰφρασις καὶ δημοσίευσις τῶν ὀργανισμῶν.

Καίτοι δυσανασχετῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου, ἔπεμψεν ὁ κ. Ρίζος τὴν μετὰφρασιν εἰς δημοσίευσιν ἐν τῇ « Ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως ». ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ἐκκινεποιήθη αὕτη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου εἰς τὰς ἀρχὰς πρὸς ἐκτέλεσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ περιέχον αὐτὴν φύλλον ἐλήφθη φροντὶς νὰ μὴ πεμφθῇ εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀρχῶν καὶ ἔμεινεν ἐν σωρεῖς ἀχρήστοις ἀποτεταμιευμένον εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ ὁ ὀργανισμὸς οὐδαμῶς ἐφηρμόσθη, περὶ οὗ ὅμως ἐντελῶς ἡδιαφόρει ὁ ἀρχιγραμματεὺς, καθ' ὅσον πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν ἐπεδίωκε τῷ ἥρκει ἡ τύπωσις.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἡσυχολοῦμην περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δημοσίων μου καθηκόντων, ἐξηκολούθουν ἀφιερῶν τὰς περισσευούσας μοι στιγμάς εἰς τὴν φιλολογίαν. Κατὰ τὴν πρώτην μου ἄφιξιν εἰς Ἀθήνας, δανεισθεὶς, νομίζω παρὰ τοῦ Θεοχάρους, ἀρχαίαν μανότομον ἔκδοσιν τοῦ Ἀριστοφάνους μεθ' ἑλληνολατινικῶν σχολίων, εἰς ἀνέγινωσκον αὐτὸν μετ' ἐπιστασίας, καὶ ἡγωνιζόμην οὐ μόνον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ νὰ εἰσδύσω, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μυστήριον τῆς προσωδικῆς αὐτοῦ ἀρμονίας. Ἐκ τῆς μελέτης δὲ ταύτης προέκυψεν ἡ πεποίθησίς μου, ἢ μᾶλλον ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἰδέας ἣν εἶχον πρὸ πολλοῦ χρόνου συλλαβεῖ, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ προσωδία ὀλίγον διαφέρει τῆς ἀρχαίας ὡς πρὸς τὰς βάσεις αὐτῆς, τῶν τε-

νισμένων συλλαβῶν ἐπεχουσῶν ἐν ταύτῃ εἰς τῶν στίχων τὴν προσφορὰν ἣν θέσιν ἐπεῖχον αἱ μακραὶ ἐν ἐκείνῃ, καὶ ὅτι ἐπομένως ἐφικτὸν ἦν εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν στιχουργίαν ν' ἀνακτήσῃται τὰ ἐπισημότερα τῶν ἀρχαίων εἰς ἀχρηστίαν περιπεσόντων μέτρων ὡς τὸ τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου, καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ τοῦ ἱαμβικοῦ τριμέτρου. Τοῦτο εἶχον καὶ πρὶν ἔτι ἀνεύρει ἐν σπανίοις τισὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἡμῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων· ἔκτοτε δὲ πολλὴ καὶ ὑπ' ἐμοῦ καὶ ὑπ' ἄλλων ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ κατὰχρησις.

Περὶ τῆς γνώμης μου δὲ ταύτης, τῆς ἀφορώσης τὴν σχέσιν τῆς ἀρχαίας πρὸς τὴν νέαν προσωδίαν, συνέταξα πραγματείαν ἣν ἔδωκα ὡς πρώτην συμβολὴν εἰς τὸ περιοδικὸν τὴν *Ἡῶ*, τὸ τότε ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Νικολαΐδου τοῦ Λεβαδέως, τοῦ ἀρτίως διορισθέντος *παρέδρου* ὑπ' ἐμὲ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπικαλεσθέντος δὲ καὶ τὴν συνεργασίαν μου εἰς τὴν φιλολογικὴν ταύτην ἐπιχείρησιν.

Μετὰ τοῦτο δ' ἔδωκα εἰς τὴν *Ἡῶ* διήγημά τι, τὸ πρῶτον ὁ ποτὲ συνέταξα, ἐπιγραφόμενον «Αἱ φυλακαὶ ἡ ἡ κεφαλικὴ ποινὴ» καὶ περὶ τούτου συνέβη περίεργον, τὸ ἐξῆς· ὅτι μετὰ τινα ἔτη ὁ πολὺς ἐν Ἑλληνισταῖς *Ἑλισσεν*, ἐκ τῆς *Ἡοῦς*, ἢ ἐκ μεταγενεστέρας ἐκδόσεως αὐτοῦ γνῶσιν λαβὼν τὸ μετέφρασεν εἰς τὴν Γερμανικὴν. Ἀλλ' εἴτε αὐτός, εἴτε ὁ ἐκδότης εἰς ὃν ἔπεμψε τὴν μετάφρασιν, ἀπατηθεὶς, ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς ἀφήγησιν ἀληθῶς συμβάσης δίκης, καὶ τὴν ἐξέδωκεν ἐν συλλογῇ «περιφήμων δίκων», ἄνωνύμως μάλιστα, πρὸς μεγίστην μου ἐκπληξιν. Μετὰ ταῦτα ὅμως, ἐλθὼν ὁ *Ἑλισσεν* εἰς Ἀθήνας, καὶ γνωρίσας τὴν ἀπάτην εἰς ἣν ὑπέπεσε μοὶ ἐζήτησε συγχώρησιν δι' αὐτήν, πράξας τοῦτο ἔπειτα καὶ ἐντύπως.

Εἰς τὴν «*Ἡῶ*» δ' ἔπαυσα γράφων, μετ' οὐ πολὺ, ὅτε δὲν ἐνθυμοῦμαι διατί, ὁ ἐκδότης μὲ προσέβαλε δι' αὐτῆς, τὸν ἀφιλοκερδῶς συνεργαζόμενον προϊστάμενόν του. Βραχὺ δὲ μετὰ ταῦτα ἔπαυσε καὶ τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἡ ἐκδοσις.

Εἰς τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν μου διατελοῦν ὀημόσιον, μετὰ ταῦτα ἐ Βασιλικὸν κληθὲν Τυπογραφεῖον, ἐξέδωκα τότε, ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως, τὴν δίτομον συλλογὴν τῶν μαθηματικῶν προβλημάτων, ἣν ἐν Μονάχῳ ἔτι εἵχομεν συντάξει Σκ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ. Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ἡ ἀνάλογος συλλογὴ τοῦ Maier Hirsch, ἣν ἡμεῖς ὡς βάσιν τοῦ ἡμετέρου ἔργου ἐλάβομεν διπλασιάσαντες σχεδὸν αὐτὴν διὰ πλείστων προσθηκῶν, εἰ καὶ ἀφθόνων ὄντων ἐκεῖ τῶν τοιούτων βοηθητικῶν βιβλίων, δὲν ἔπαυεν ὁμῶς ἀναδημοσιευομένη, διότι ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀρίστη πάντων ἐκείνων, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι τὸ μόνον τοῦτο τότε ὑφιστάμενον ἔμενε, καὶ ἐξηκολούθησε μένον ἄγνωστον εἰς σωροὺς μυοβρώτους καὶ σηπομένους, χωρὶς οὐδεμία νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸ προσοχή. Τοῦτο δ' ἀποδοτέον καὶ εἰς τὸ ὅτι οὐδέποτε ἐγὼ ἠθέλησα ἢ εἰς τὰ ὑπουργεῖα ἢ εἰς ἰδιώτας, διδασκάλους ἢ ἄλλους ν' ἀποταθῶ, ἵνα ἐπιβληθῇ ἢ καὶ συστηθῇ τὸ βιβλίον εἰς ἐκπαιδευτήρια καὶ εἰς μαθητάς, ἀφελῶς ἐλπίζων ὅτι ἂν εἶχεν ἀξίαν ἔπρεπεν αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ν' ἀναγνωρισθῇ. Μόνον δ' ὅτε μετὰ ἔτη πολλὰ ἰδρύθη τὸ Πρακτικὸν λεγόμενον Λύκειον, ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἄρτι διορισθέντος διευθυντοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ εἰς τιοῦτο κατὰστημα ἀναποφεύκτου τούτου βοηθητικοῦ βιβλίου. Ἀλλ' ὁ κ. Διευθυντὴς μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτό, καθ' ὅσον ἤξευρεν, ἦτο πολὺ ἀρχαῖον· εἰς δ' ἐγὼ περιωρίσθην νὰ τῷ ἀπαντήσω ὅτι, καθ' ὅσον καὶ ἐγὼ ἤξευρον, ὁ Εὐκλείδης ἦτον ἀρχαιότερος. Τὸ βιβλίον δ' ἔμεινε χάρτης ἄχρηστος ὡς καὶ πρὶν.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1835 τὸ Βασιλικὸν τυπογραφεῖον προσηρτήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ τὸν διευθυντὴν αὐτοῦ Ἀποστολίδην Κοσμητὴν ἀντικατέστησεν ὁ Βαυαρὸς Δρ Ἀνσελμος. Λίαν εὐνοούμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν ὡς καὶ νὰ δαπανᾷ ἀφειδῶς εἰς ὅ,τι ἔκρινεν ὠφέλιμον, ἐν ἄλλοις καὶ εἰς ἑκδόσιν βιβλίων ἃ ἐθεώρει κοινωφελῆ. Οὕτω πρῶτον μὲν ἐξέδωκεν τοῦ Σπ. Σκούφου τὴν, ὡς πολλοὶ ἔκρινον, οὐχὶ ὅλως ἄμεμπτον μετάφρασιν περιλήψεως τοῦ Ν. Ἀναχάρσιδος εἰς ἓνα τόμον,

δοὺς ἀμοιβὴν 100 ὀρ. τὸ τυπογραφικὸν φύλλον διὰ τὸν μεταφρα-
 στήν· εἶτα δ' ἀνέθετο εἰς ἐμὲ τὴν μετάφρασιν, πρὸς 60 ὀρ. τὸ
 φύλλον, τοῦ Ῥεβινσῶνος καὶ τῆς Ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς τοῦ
 Κάμπε, καὶ αὕτη ἦν μέρος τῶν ὀλιγίστων φιλολογικῶν μου ἐργα-
 σιῶν ἐξ ὧν ποτέ τι ὠφελήθη χρηματικῶς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1836 ἦλθεν ἐκ Βλαχίας, καὶ ἀποκατέστη εἰς
 Πειραιᾶ ὁ ποιητὴς Ἀθανάσιος Χρηστάπουλος. Ἄμα δ' ἤκουσα
 περὶ τῆς ἀφίξεώς του περίχαρής ἐγραψα ᾠδὴν πρὸς αὐτὸν («Ἐπέ-
 ρας' ὁ χειμῶνας») καὶ τῷ τὴν ἐπεμψα. Τὸν εἶδον δὲ μετὰ ταῦτα
 εἰς τοῦ Ῥίζου, καὶ ὅτε πρῶτον τῷ παρουσιάσθην, εἶπεν εἰς τὸν
 Ῥίζον ἀποτεινόμενος· «Μ' ἔστειλεν ἐν ποίημα εἰς τὸν Πειραιᾶ.
 Πολὺ νόστιμον ἦτο!» Ὑψηλός, οὐχὶ λίαν διακεκριμένης φυσιο-
 γνωμίας, μὲν ἐφάνη ὀλίγον ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς προσδοκίας
 μου, ἤκιστα ποιητικῆς φύσεως καὶ ὡς ἐκθηλυνθεὶς ἐν Δακίᾳ. Ἡ
 ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς μικρὸν ἐφαίνετο ἐμπνέουσα αὐτῷ ἐνδιαφέ-
 ρον, καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἐπέστρεψεν εἰς Δακίαν ὅπου ἀπεβίωσε
 κατὰ τὸ 1837.

5.

Ὁ βασιλεὺς νυμφευθεὶς.

Ἐντὸς δὲ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1837 ἀνηγγέλθη εἰς Ἀθήνας ὅτι
 ὁ Βασιλεὺς μετὰ τῆς νέας Βασιλίσσης ἀφίχθη εἰς Κέρκυραν, καὶ
 ὑποκώφως κατ' ἀρχάς, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ λαμπρῶς διεδόθη ὅτι
 συνωδεύετο ὑπὸ ἀντικαταστάτου τοῦ Κόμητος Ἀρμανσπέργου.
 Ἐκυρώθη δ' ἡ εἶδησις μετ' οὐ πολὺ, ὅτε ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν
 εἶδε τὸν Κόμητα μετὰ πυρετώδους ταχύτητος παρασκευαζόμενον
 εἰς ἀναχώρησιν. Εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ῥίζου νο-
 σοῦντος, ὅτε ὁ Ἀρμανσπέργης ἦλθε νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ, καὶ νὰ
 τῷ ζητήσῃ συγχρόνως τὴν χάριν νὰ τῷ συντάξῃ ἐπιτάφιον τῆς
 ἀρτίως ἀποθανούσης ὠραίας θυγατρὸς του, τῆς Λουίζης Καντακου-

ην. Προσελθὼν δ' αὐτῷ ὅτε ἀνεχώρει καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν
 ὑπὲρ αὐτοῦ αἰδεσθεῖς, τὸν ἀπεχαιρέτησα, καὶ ὁ ἴδιος εὐμενῶς μοι
 προσεῖπε. Πρὶν δ' ἀποπλεύσῃ τῷ ἔγραψα παρακαλῶν αὐτὸν ὅ,τι
 ἥποτε καὶ ἂν τῷ εἶπον περὶ ἐμοῦ εἰ σκάνδαλα σπείροντες νὰ μὴ
 πιστεύσῃ ὅτι ποτέ τι ἔπραξα ἢ εἶπον κατ' αὐτοῦ, ἢ ἐν γένει μὴ
 συμβιβάζομενον πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς θέσεώς μου, καὶ τῷ ἔπεμψα
 τὴν ἐπιστολὴν εἰς Πειραιᾶ εἰς τὸ πλοῖον, ὅπου δὲν εἶδύνατο πλέον
 νὰ παρεξηγηθῇ ὡς ὑποβληθεῖσα ὑπὸ κολακείας. Ἡ δ' ἀληθὴς
 ἀφορμὴ αὐτῆς ἦν ἡ ἀγανάκτησις ἣν ἡσθανόμην βλέπων πολλοὺς
 τῶν ἀρχαίων οἰκείων του καὶ κολάκων νομίζοντας ἀσφαλέστερον
 νὰ προσποιῶνται ὅτι οὐκ οἶδασι τὸν ἄνθρωπον.

Κατέπλευσε δὲ τὸ βασιλικὸν ζεῦγος εἰς Πειραιᾶ τὴν 2 Φεβρουα-
 ρίου καὶ ἔτυχε παρὰ τοῦ λαοῦ ἐνθουσιωδεστάτης ὑποδοχῆς. Ἡ
 ἡμέρα ἦν λαμπρά, ὁ ἥλιος στίλβων ὡς ἐν πλήρει ἔαρι, καὶ πάν-
 τες οἱ κάτοικοι καὶ ἔποικοι τῶν Ἀθηνῶν, μετρούμενοι ἤδη τότε
 κατὰ μυριάδας, εἶχον συρρέουσαι εἰς τὸν λιμένα καὶ κατὰ τὴν ὁδόν,
 ἄνθη καὶ χλωροὺς κλάδους διὰ χειρῶν πανηγυρικῶς φέροντες. Καὶ
 ὁ μὲν Βασιλεὺς ἀνῆλθεν ἔφιππος, εἰς πολυτελὲς δὲ τέθριππον ἐκά-
 θησεν ἡ Βασίλισσα, ἥς ἡ σπανία τότε καλλονὴ ἦν τῆς ἐορτῆς τὸ
 ὠραιότερον κόσμημα, ὥστε ὅτε τὴν εἶδον ἐξελθοῦσαν τῆς λέμβου,
 πολλοὶ εἶχον διὰ στόματος τὴν Ἀναδυομένην τῆς ἀρχαιότητος.
 Ἐγὼ δέ, ὡς πλείστοι ἄλλοι τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, εἶχον κα-
 τέλθει ἔφιππος εἰς Πειραιᾶ, καὶ οὕτω συνώδευον τὴν βασιλικὴν
 ἁμαξάν, τὸ βλέμμα μὴ δυνάμενος ἱκανῶς νὰ βόσκω εἰς τῆς χαριε-
 στάτης ἡμῶν ἀνάσσης τὰ θέλγητρα, καὶ φθονῶν τὸν ἀρχαῖόν μου
 σύντροφον Σκαρλάτον Σοῦτσον, ὅτι διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ Ἀρμαν-
 σπέργου εἰς ὑπασπιστὴν τοῦ Βασιλέως διορισθεὶς, συνώδευε τὰς
 αὐτῶν Μεγαλειότητας εἰς τὴν ὁδοιπορίαν των, καὶ ἤδη ἐκάθητο
 ἐν τῇ ἁμάξῃ, τῆς Βασιλίσσης ἀπέναντι. Παρὰ δὲ τῇ Α. Μ. ἐκά-
 θητο ἡ μεγάλη κυρία αὐτῆς, ἡ Ἀγγλὶς Κ^α Βέλλη. Αὕτη δὲ τα-
 χέως ἀπεπέμφθη τῆς αὐλῆς διὰ κουφότητα περὶ τὴν διαγωγὴν καὶ
 ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς γραίας Nordenpflicht, ἣν εἶτα διεδέχθη

ἡ ἀξιοπρεπεστάτη καὶ διὰ τὴν Βασίλισσαν ἀξιόλογος Κα Πλυσκὼ ἐκ Μεκλεμβούργης.

Κατὰ τὸν Κεραμεικόν, περίπου περὶ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Πειραικῆς Πύλης, παρατεταγμένα τὰ κοράσια τοῦ σχολείου τῆς Κα Χίλλ, ἔψαλαν ὕμνον συνταχθέντα ὑπ' ἐμοῦ, ὃν ἐτόνισεν ὁ ἀρχιμουσικός τοῦ Βασιλέως κ. Ascher ("Απαντα, Α, σ. 27) ὡς εἶχε τονίσει καὶ τὸν ἕτερον ὃν εἶχον συντάξει κατὰ τὴν πρώτην ἔλευσιν τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας (Αὐτ. 25). Καὶ ἕτερον δὲ ποιημάτιον ἐποίησα πρὸς τὴν Βασίλισσαν εἰς ἐπέτειον ἐορτῆς της, ἀλλὰ τοῦτο ἀπώλεσα ἀνεπιστρεπτί, καὶ οὐδὲ λέξιν αὐτοῦ ἐνθυμοῦμαι.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας παρουσιάσθησαν εἰς τοὺς Βασιλεῖς πάντες οἱ δημόσιοι ὑπηρέται. Τοὺς τῶν ὑπουργείων παρουσίαζεν ὁ ὑπουργὸς κ. Ρίζος, ὅστις, ἀφ' οὗ πρῶτον τῶν ἄλλων παρουσίασεν ἐμὲ εἰς τὴν Βασίλισσαν, μοὶ ἀνέθηκεν ἐγὼ νὰ τῇ παρουσιάζω τοὺς λοιπούς, οὗς παρουσίαζεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Βασιλέα. Οὕτω λοιπόν, λέγων τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν ἐκάστου, ἀνήγγελλον συγχρόνως εἰς τὴν Βασίλισσαν, ἃν καὶ τίνα ξένην γλῶσσαν ὠμίλει ὁ παρουσιάζόμενος, ὅτε ἡ Α. Μ. τῷ ἀπέτεινε λέξεις τινὰς ἢ ἀπ' εὐθείας, ἢ δι' ἐμοῦ ὡς διερμηνέως. Μετὰξὺ ἄλλων ἐφθάσαμεν καὶ εἰς τινὰ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, Χῖον τὴν πατρίδα, καὶ μόνην γλῶσσαν ὁμιλοῦντα τὴν Ἑλληνικὴν. «Εἰπέτε τῷ Κυρίῳ», μοὶ εἶπεν ἡ Βασίλισσα, «ὅτι ἡ περίχωρος τῶν Ἀθηνῶν πολὺ μὲ ἤρεσε». Τὴν φράσιν ταύτην πιστῶς μετέφρασα· ἀλλ' ὁ ὑπάλληλος θορυβηθεὶς, καὶ ἐρυθρὸς γενόμενος ὡς καρδίᾳς ἐκλινε βαθέως, καὶ ἄλλο δὲν εὔρε ν' ἀποκριθῇ, εἰμὴ «Εὐχαριστῶ τὴν Μεγαλειότητά της». «Τί λέγει ὁ Κύριος;» μὲ ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, καταστέλλουσα ἐν μειδίᾳ. «Ὅτι εἶναι ὀλιγόδενδρα τὰ περίχωρα», ἀπήντησα ἵνα συγκαλύψω τοῦ συναδέλφου μου τὴν ὑπερβολικὴν ἀφέλειαν. Ἀλλ' ἡ Βασίλισσα, ἰδοῦσά με κατὰ πρόσωπον μετὰ παραδόξου καὶ σχεδὸν ἀστείας ἐκφράσεως, ἐπέμεινεν, ὅπερ πρὸς ὀλίγους ἄλλους εἶχε πράξει, νὰ τῷ ἀπευθύνῃ καὶ δευτέραν φράσιν, διατάξασά με νὰ τῷ ἀποκριθῶ ὅτι «ὁ ἐλαιὼν εἶναι

ὥραϊος, καὶ ἡ γυμνότης δὲν βλάπτει τὸ σχῆμα τῶν λόφων». Ταῦτα μετέφρασα, ὁ δὲ ὑπάλληλος, ἕξαλλος καὶ ἔτι βαθύτερον κλίνων «ὕπερευχαριστῶ τὴν Μεγαλειότητά της» ἐτραύλισε. — «Τί λέγει;» ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, ἣτις προφανῶς εἶχεν ἐννοήσει τὴν ἀτέλειαν τῆς πρώτης διερμηνείας μου. — «Ταύτην τὴν φορὰν, ἀπήντησα, πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι εὐχαριστεῖ τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα»· καὶ ἡ Βασίλισσα, γελάσασα, μετέβη εἰς τὰς περαιτέρω παρουσιάσεις.

Εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπέργου ἔφερεν ὁ Βασιλεὺς μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἰππότην Ρουδχάρδον καὶ καταργήσας τὴν θέσιν τοῦ Ἀρχιγραμματέως (Chancelier de l'état), διώρισεν αὐτὸν πρωθυπουργὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ Ρίζου μείναντος μόνον ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ ἐγίνωσκον ἐκ πείρας τὰ μεγάλα προσκόμματα ἃτινα παρενέβαλλεν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων τὸ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπικρατήσαν σύστημα, καθ' ὃ τὰ ὑπουργεῖα εἶχον μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ προτείνειν, ἡ δ' ἀρχιγραμματεία τὸ τοῦ διατάττειν, κυροῦν δὲ μόνον ὅσα ᾔθελεν, οὔτε τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας ὡς τὰ ὑπουργεῖα γινώσκουσα, οὔτε τὰς ἀνάγκας αὐτῆς ἐπίσης ἐκτιμῶσα, καὶ πολλάκις τὰ σπουδαιότερα παρημέλει καὶ οὐδετέρου, ὡς συνέβαινεν ἡμῖν διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τὸν ὀργανισμόν, συνέταξα, ἀφ' οὗ ἡ ἀρχιγραμματεία ἐξέλιπε, καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Ρίζον σχέδιον κανονισμοῦ τῆς τοῦ ὑπουργείου ἀρμοδιότητος εὐρύ, τοῖς ὑπουργοῖς χορηγοῦν ἀνεξαρτήτου ἐνεργείας ἐλευθερίαν, καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ιδέαν τῆς εὐθύνης αὐτῶν. Ὡρίζον δ' ἐν αὐτῷ ῥητῶς πάντα τὰ ἀντικείμενα ὅσα ἀπῆ-
τουν τὴν βασιλικὴν ὑπογραφήν, τῶν λοιπῶν ἐνεργουμένων ἀπ' εὐ-
θείας καὶ ἀκωλύτως ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν. Καὶ ὁ μὲν κ. Ρίζος μετὰ
τινας συζητήσεις παρεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ τὸ σχέδιον, καὶ ἀνέ-
λαβε νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὸ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ. Ἀλλ' ὁ
πρωθυπουργὸς ὅστις ὡς ὁ προκάτοχός του ἐξηκολούθει ἑαυτὸν ἀνώ-
τερον τοῦ ὑπουργείου καὶ εἶδος major-dôme θεωρῶν, ἀντέστη,

πείσας καὶ τὸν Βασιλέα καί, κατὰ τὴν 11 Μαρτίου, ἐξεδόθη διάταγμα περιορίζον πᾶσαν τῶν ὑπουργῶν τὴν αὐτοτελῆ ἀρμοδιότητα εἰς τινὰς διορισμοὺς κλητῆρων καὶ ἄλλα τοιαῦτα εὐτελῆ καθήκοντα.

Κατὰ δὲ τὴν 12 Ἀπριλίου μετατεθέντος τοῦ Ρίζου εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, ἀνετέθη τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸν κ. Ἀναστ. Πολυζωΐδην, ἀρχαῖον ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ Μαυροκορδάτου.

Μόλις δ' ἦλθεν ὁ νέος ὑπουργός, καὶ ἐπετέθη ἐγὼ αὖθις εἰς αὐτὸν ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἔγκρισιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ὡς ὄντος τοῦ πρωτίστου ἀντικειμένου τῆς μερίμνης τοῦ ὑπουργείου οὗ προϊστάτο. Ἴνα δὲ δώσω νέαν ὥσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ, ἐπρότεινα τῷ κ. Πολυζωΐδῃ τὴν σύστασιν πάλιν ἐπιτροπῆς, ἥτις νὰ συντάξῃ καὶ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν κ. Ρουδχάρδον ὀριστικὸν σχέδιον καταρτισθὲν ὑπ' αὐτῆς.

Ἄλλ' ἀντὶ τῆς παραδοχῆς τῆς προτάσεως ταύτης, μᾶς ἐπέμφθη διάταγμα, φέρον ἡμερομηνίαν τῆς 22 Ἀπριλίου, καὶ αὐτὴν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κ. Πολυζωΐδου, ὅστις οὐδ' εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ εἶχεν ἐργασθῇ, οὐδὲ κἄν εἶχεν ἐρωτηθῇ πρὶν τὸ ὑπογράψῃ, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεδίδοτο μὲν ἔπαινος εἰς τὸ ὑπουργεῖον διὰ τοὺς καταβλήθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἀγῶνας ὑπὲρ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, προσετίθετο δ' ὅτι ἐδίστασεν ὁ Βασιλεὺς νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρμανσπέργου ἐκδοθὲν διάταγμα, ὃ εὔρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς ἀρχιγραμματείας. Ἴνα ὅμως μὴ ἀναβληθῇ περαιτέρω ἡ σύστασις τοῦ Πανεπιστημίου, ἠρύετο ἐκ τῆς ἡμετέρας προγενεστέρας προτάσεως τὰ ἀναπόφευκτα μέρη πρὸς προσωρινὸν αὐτοῦ ὀργανισμόν, ἄλλ' ἐπέφερε καὶ μεταρρυθμίσεις ὡς πρὸς τὸ προσωπικόν, προσθέτον φέρ' εἰπεῖν διὰ τὴν θεολογίαν τὸν Φαρμακίδην ὅστις οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ διδάξῃ, διὰ τὴν φιλολογίαν τὸν Δούκαν, ὅστις οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὴν Αἰγίναν, δι' αὐτὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τὸν Ἀλ. Σοῦτσον, ὅστις νὰ διδάξῃ οὐδὲ τοῦτο οὐδὲ ἄλλο τι εἶδύνατο, καὶ τὸν Θ. Μανούσην διὰ τὴν παιδείαν, δι' ἧς λέξεω

οὐδ' ὁ ἴδιος Μανούσης ἐννόησέ ποτε τί ἤθελε νὰ εἰπῇ τὸ διάταγμα· τὸ δ' ὑπουργεῖον ζητήσαν περὶ τούτου διασαφήσεις, οὐδέποτε ἐδυνήθη νὰ λάβῃ αὐτάς, ὥστε ὁ Μανούσης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς θέσεώς του, ἤρχισε τὸ πρῶτον διδάσκων στατιστικὴν ἢ πολιτογραφίαν, μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς ἱστορίαν, καὶ τέλος ἠθέλησέ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν! Οὐχ ἦττον ὅμως ἐγένετο τέλος ἡ ἐναρξὶς τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐγένετο πανηγυρικώτατα τὴν 3 Μαΐου, εἰς τὴν δι' αὐτὸ ἐνοικιασθεῖσαν οἰκίαν τοῦ Κλεάνθους, ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν. Μεγίστη ἦν ἡ συρροή τῶν ἀκροατῶν, καὶ ἔτι δὲ μείζων ὁ ἐνθουσιασμός κατὰ τὴν δοξολογίαν καὶ τὴν προσλαλίαν τοῦ ἀρχιερέως, μεθ' ἣν ἐξεφώνησε λόγον μακρὸν καὶ σοφὸν ὁ πρῶτος ἀμέσως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διορισθεὶς Πρύτανης κ. Κωνστ. Σχινᾶς. Ἐκτοτε δ' ἤρξαντο καὶ αἱ παραδόσεις τινῶν τῶν καθηγητῶν, καὶ ἡ πρώτη ἡ τοῦ Ι. Σούτσου, διδάσκοντος τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἐπέσυρεν ἄπειρον πλῆθος τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων φοιτητῶν. Εἰς τὸν τότε δὲ μισθοῦμενον μικρὸν οἶκον δὲν ἤργησε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ νῦν λαμπρὸν μέγαρον ἡ ἐλευθεριότης φιλοπατρίδων ὁμογενῶν, ὡς πολλάκις εἶχον προειπεῖ εἰς τοὺς τὴν ἔλλειψιν πόρων προφασίζομένους. Καὶ εἰς τὸν κ. Πολυζωίδην ὅμως καὶ εἰς τὸν κ. Ρουδχάρδον δὲν ἔπαυσα παριστῶν τὴν ἀνάγκην ἀρτίου ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἔτι μείζονα γενομένην ἀφ' οὗ ἰδρύθη τὸ Πανεπιστήμιον. Πρὸς θεραπείαν δ' αὐτῆς ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Ρουδχάρδου ἡ μετὰ κλησὶς ἐκ Γερμανίας τοῦ σοφοῦ φιλολόγου καὶ ἀρχαιολόγου Βράνδης, εἰς ὃν ἐδόθη πᾶσα ἡ ἀπ' ἀρχῆς παρασκευασθεῖσα ὕλη, ἵνα συναρμολογήσῃ αὐτὴν καὶ ἐξαγάγῃ ὀργανισμὸν οἷον τὰ φῶτα καὶ ἡ πειρὰ του τῷ ὑπηγόρευον. Ἀλλὰ ὑπὲρ τὸ ἔτος ἔμεινεν ἐν Ἑλλάδι ὁ Βράνδης χωρὶς νὰ ἐγκριθῇ τις ὀργανισμός, καὶ ἔπειτα ἀπῆλθε, συμπαραλαβὼν τὰ δοθέντα αὐτῷ ἔγγραφα, καὶ ἔπειτα τὰ ἐπέστρεψε ὡς τὰ εἶχε λάβει μετὰ πολλῶν ἀτελῶν καὶ ἀτάκτων ἰδίῳν σημειώσεων, δι' ὧν οὐδόλως εἶχε προοδεύσει τὸ ἔργον. Μᾶς ἐπέμφθησαν δὲ πάντα ὡς ἄχρηστα εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν καὶ ὁ πρῶτος ὀργανισμός ὁ ὑπ' ἐμοῦ

συνταχθείς· καὶ τότε ἐδυνήθη νὰ ἐννοήσω πόθεν προῆλθεν ἡ μὴ αὐτοῦ κύρωσις. Ὁ Κόμης Ἀρμανσπέργης εἶχε μικρὰς ἰδιοχείρους σημειώσεις εἰς τὰ μέρη ἃ ἀνέγνωσεν. Ἀλλ' αὐταὶ περιορίζοντο εἰς τὰς 4 πρώτας σελίδας τοῦ λίαν μακροῦ τούτου ἔργου, καὶ εἰς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ ἀνάγνωσιν ποτὲ δὲν εἶχε χωρήσει.

Εἰς τοῦ Κου Brandis ἐγνώρισα τότε τὸν οἰκοδιδάσκαλον αὐτοῦ νέον Κούρτιον, ὅστις ἀνεδείχθη ἔκτοτε ὁ περίφημος ἐν Πρωσσίᾳ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας. Ὡς φίλον δ' αὐτοῦ ἐγνώρισα καὶ τὸν τότε οἰκοδιδάσκαλον τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας Κατακάζη, ἔκτοτε δὲ διάσημον τῆς Γερμανίας ποιητὴν Geibel.

Ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Κ. Ρουτχάρδου ἤρξατο ἐκδιδομένη ἡ ἡμιεπίσημος Ἑλληνογαλλικὴ ἐφημερίς «ὁ Ἑλληνικὸς Ταχυδρόμος». Ἀνετέθη δὲ ἡ σύνταξις αὐτῆς εἰς ἐμέ, ἐπὶ ἐπιμισθίῳ 300 ὀρ. κατὰ μῆνα, καὶ βοηθὸς μοὶ ἐδόθη ὁ Πέτρος Δελιγιάννης, πάρεδρος τότε εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, λαμβάνων καὶ αὐτὸς 150 ὀρ. ἐπιμισθιον. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡ ἀγγλίζουσα ἀντιπολίτευσις, κακίζουσα τοῦ Ἀρμανσπέργου τὴν ἀπομάκρυνσιν, ἐπετίθετο ἰσχυρῶς διὰ τοῦ κυριωτέρου ὀργάνου αὐτῆς, τῆς Ἀθηνᾶς, κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ προσῆπτεν αὐτῇ ξενοκρατίαν ἐνεκα τῆς διατηρήσεως Βαυαρῶν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις, καὶ ἰδίως ἐνεκα τῆς διαμονῆς τῶν Βαυαρικῶν στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι. Εἰς ταῦτα δ' ἐγὼ ἀπήντησα δι' ἄρθρου Γαλλιστὶ γεγραμμένου, ἐν ᾧ ἐδείκνυον ὅτι ξένοι ὀλίγιστα πλέον ἔμενον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ οὗτοι πρὸς ὄφελος αὐτῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ Βαυαροὶ στρατιῶται θὰ ἔμενον μόνον μέχρις οὗ καταλλήλως μορφωθεὶς καὶ ὀργανωθείς ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, θὰ ἐδύνατο ἄνευ βλάβης ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτοὺς. Ἀλλ' ὁ κ. Ρουτχάρδος, ὅστις ἐβλεπεν ἐκἄστοτε τὸ φύλλον πρὶν ἐκδοθῇ, ἀπαντήσας με καθ' ὁδόν, μ' ἐκάλεσε παρὰ τὴν ἄμαξάν του, καὶ μοὶ εἶπε ν' ἀποσύρω τὸ ἄρθρον τοῦτο, διότι τοιαύτην ὑπόσχεσιν περὶ τοῦ Βαυαρικοῦ στρατοῦ δὲν θέλει νὰ δώσῃ. Τῷ ἀπήντησα δ' ἀμέσως ὅτι ἀποσύρω μὲν βεβαίως τὸ ἄρθρον, κατὰ τὴν διαταγὴν του, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι ζητῶ καὶ τὴν

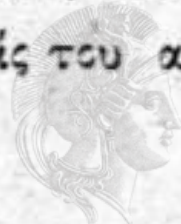
ἀδειαν ν' ἀποσυρθῶ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἀπὸ τῆς συντάξεως τῆς ἐφημερίδος, διότι, ἂν ἡ Κυβέρνησις δὲν προτίθεται ν' ἀποπέμψῃ τὸν ξένον στρατὸν ἅμα ἱκανῶς παρασκευασθῇ ὁ Ἑλληνικός, τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἔχω πῶς νὰ τὴν ὑπερχσπισθῶ ἐναντίον τῶν ἐμῶν πεποιθήσεων.

Ὁ κ. Ρουδχάρδος ἠθέλησε νὰ μὲ ἀποτρέψῃ, ἀλλ' ἐπέμεινα, καὶ ὁ Π. Δεληγιάννης, μαθὼν παρ' ἐμοῦ τὰ διατρέξαντα, συμπαρητήθη καὶ αὐτός. Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Bertrand καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ σύνταξις τοῦ **Ταχυδρόμου** εἰς αὐτὸν ἀνετέθη, ζητῶν μοι τὴν συνεργασίαν μου ἐπὶ ἀδρότέρῳ ἐπιμισθίῳ. Ὅτε δὲ τῷ ἐζήγησα ὅτι παρητήθη τῆς συντάξεως διότι αἱ ἀρχαί μου δὲν συνεβόλουν μετὰ τῶν τότε πρεσβευμένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἦν μᾶλλον ἢ ἀφελὲς τὸ νὰ πιστεύῃ τις εἰς ἀρχάς, καὶ νὰ ἐπιμένῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀπέναντι τῶν προσφερομένων μεγάλων ὠφελειῶν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα μοὶ ἔλεγεν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, κατέστειλα τὰ ἐξεγερθέντα ἐντός μου αἰσθήματα, καὶ δὲν τὸν ἔρριψα ἐκτὸς τῆς θύρας μου. Ἐκλειςάτω τὴν συνδιαλέξιν δι' ἀπολύτου ἀρνήσεως.

Ἦν δ' ὁ κ. Bertrand οὗτος Γάλλος τὸ γένος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ Βασιλέως Ὁθωνος, ὡς ἀνταποκριτῆς, νομίζω, Γαλλικῆς τινος ἐφημερίδος. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς περιστάσεως ἦν ἀνέφερα εἶχεν ἐκδώσει Γαλλιστὶ δύο φυλλάδια, ἃ κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ τῷ μετέφρασα καὶ ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ παρὰ τοῖς κυβερνήσιν ὑπόληψις του. Ἐξήταζε δ' ἐν αὐτοῖς μετὰ τινος δεινότητος καὶ ὑπὸ φιλοσοφικωτέραν ἔποψιν τὰ τῆς Ἀνατολῆς, συμπεραίνων κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ συνιστῶν τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς συγχωνεύσεως τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Ῥωσικοῦ κόμματος, ἧς κῆρυξ εἶχεν, ὡς προεῖπον, πρὸ ὀλίγου ἀναδειχθῇ ὁ Νικόλαος Σκουφός διὰ τοῦ «Σωτῆρος». Τὸν «Ταχυδρόμον» ἐξέδωκεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ὁ κ. Bertrand μετ' οὐ μικρᾶς δεξιότητος. Ἐνυμφεύθη δὲ τὴν ἀδελφὴν Εὐφροσύνην τοῦ φίλου του Νικολάου Σκουφού, καὶ μετὰ ταύτης τὸν θάνατον τὴν σύζυγον τοῦ γυναικαδέλφου του

Παύλου, ἣν ἐχώρισεν ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της. Μεταγενεστέρως δὲ διωρίσθη Γάλλος πρόξενος ἐν Συρίᾳ, καὶ ἐδείχθη τότε, ὡς παρὰ πλείστων ἔμαθον, φιλότουρκος καὶ μισέλλην! Καὶ ὁ Ν. Σκούφος δ' αὐτὸς διεκρίνετο μὲν ἐπὶ καλλιιεπείᾳ καὶ δεξιότητι εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐφημερίδος του, δὲν ἀπεῖχεν ὁμῶς καὶ φιλοδοξίας· δι' ὃ ὅτε ἀπῆλθεν ὁ Ἀρμανσπέργης, ὃν ἐπολέμησεν ὡς τὸν γαλλορωσσικὸν σὺνδεσμον ὑποστηρίξας, ὠνειρεύθη ὅτι ἔφθασεν ἡ στιγμή τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἀνόδου του· καὶ ἐπὶ τοῦ γραφείου του εἶδον ἐγὼ αὐτὸς στύλον τινὰ ταλλήρων, ὃν ἔμαθον ὅτι εἶχε σωρεύσει ἐκεῖ διὰ φιλοδώρημα εἰς τὸν κλητῆρά, ὃν περιέμενε φέροντα τὸ τῆς εἰς ὑπουργὸν ἀναγορεύσεώς του δίπλωμα. Ἀλλ' ὁ κλητὴρ δὲν ἦλθε καὶ τὰ τάλληρα δὲν ἐδόθησαν.

Ἀποθανούσης τῆς πρώτης γυναικὸς του τῆς ἐκ Σύρου διὰ τὴν καλλονὴν της *Γενῇ δουνιὰν* (Νέον Κόσμον) ἀποκληθείσης, εἶχε λάβει εἰς δεῦτερον γάμον τὴν νέαν Αἰκατερίναν Σπανοπούλου, ἥτις τραγικώτατον εἶχε τέλος. Τὸ πρωτότοκον τέκνον της πεσὼν ἐξ ἀπροσεξίας ἐξ ὑψηλοῦ παραθύρου ἐφονεύθη, καὶ ἔκτοτε ἡ δυστυχὴς μήτηρ παρεφρόνησε καὶ περιεφέρετο οἰκτρὸν θέαμα εἰς τὰς ὁδοὺς, ὅπου μίαν ἡμέραν, ἀπαντήσας ἐγὼ αὐτὴν ἀκολουθουμένην καὶ περιπαιζομένην ὑπὸ τῶν παιδίων τῶν ὁδῶν, τὴν συνώδευσα μετὰ σεβασμοῦ καὶ τὴν μετέφερα εἰς τὴν οἰκίαν της. Εἰς τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσε. Τοῦ θλιβεροῦ τούτου συμβάντος εἶχεν ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἄλλο προηγηθῆ, ὃ καὶ ἐμὲ βαθέως ἐτάραξε. Τοῦ Ν. Σκούφου οἰκεῖος καὶ πολιτικὸς ὁμόδοξος ἦν ὁ ἰσάδελφος φίλος μου Κ. Σχινᾶς. Πρὸς αὐτὸν δὲ βαθεῖαν ὑπόληψιν καὶ τρυφερὰ φιλίας αἰσθήματα ἔτρεφεν ἡ ἀδελφὴ τῆς Κας Σκούφου, ἥτις ὁμῶς ὑπὸ αἰφνιδίου προσεβλήθη στηθικοῦ παθήματος. Ὅτε δ' ἦν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ ὁ Κ. Σχινᾶς, μοὶ εἶπεν ὅτι καίτοι γνωρίζων τὸ τέλος της ἐπικείμενον, ἀπεφάσισεν οὐχ ἥττον νὰ τὴν νυμφευθῇ, ἵνα πρὸ τοῦ θανάτου της ἐκπληρωθῇ ὅ,τι ὁ ἴδιος ἐγνώριζεν ὅτι ἦν τὸ ὄνειρον καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ βίου της. Ὅσον παράδοξος καὶ ἂν ἦν ἡ πρότασις τοῦ αὐτοῦ,

ἦν ὅμως τοσοῦτον εὐγενής, ὥστε δὲν τὸν ἀπέτρεψα. Καὶ ἐγὼ μὲν, ὡς καὶ οὐδεὶς πλὴν τῶν συνοίκων, δὲν παρευρέθην εἰς τὸν γάμον, διότι ἡ νύμφη ἦν κλινήρης καὶ ἡμιθανής. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἡ δυστυχὴς ἀπεβίωσεν. Ὁ δὲ Κ. Σχινᾶς μετὰ καιρὸν ἐνυμφεύθη εἰς τρίτον γάμον τὴν Καν Βάλσα ἐκ Ῥουμανίας.

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξέδωκα πρῶτον τόμον ποιημάτων παρὰ τῷ Ἀνδρέᾳ Κορομηλᾷ, εἰς οὗ τὴν προαγωγὴν ἐγὼ εἶχον τὴν τύχην μεγάλως νὰ συντελέσω. Ὅτε τὸ Βασιλ. Τυπογραφεῖον ἐν Ναυπλίῳ, καὶ εἶτα καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐξηρτήθη ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὁ Κορομηλᾶς ἦν ἐν αὐτῷ μελανωτῆς ἐκ μικροτάτου μισθορίου ἀποζῶν. Γνωρίσας δ' αὐτόν, ὅτε μοὶ ἔφερε διορθώσεις εἰς τὴν οἰκίαν, δραστήριον, ἐργατικὸν καὶ νοήμονα καὶ ἐπέστην ὅτι αὐτοδίδακτος εἶχε μάθει καὶ τὴν στοιχειοθετικὴν, τὸν ἐσύστησα κατὰ παράκλησίν του εἰς τὸν Νεόφυτον Δρύκαν, θελήσαντα νὰ ιδρύσῃ ἐν Αἰγίνῃ ἴδιον τυπογραφεῖον πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μετὰ τῶν ἰδίων παραφράσεων. Τοσοῦτο δ' ἡνυχάριστησεν ἡ ἐργασία του τὸν σοφὸν ἐκδότην, ὥστε καὶ τὸν ἔπεμψεν εἰς Παρισίους νὰ τῷ ἀγοράσῃ νέα στοιχεῖα, καὶ ὅτε ἐπερατώθη ἡ πολύτιμος ἔκδοσις, ἣν ὁ γενναῖος πατριώτης διένειμε δωρεὰν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, τότε ἐδωρήσατο καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἄχρηστον πλέον πιεστήριον εἰς τὸν στοιχειοθέτην του. Αὕτη ἦν ἡ πρώτη βᾶσις τῶν ἐπισήμων τυπογραφικῶν καταστημάτων τοῦ Κορομηλᾶ.

Ὅτε λοιπὸν ἦν αὐτοκέφαλος ἤδη, ἀνέλαβε τῶν ἐμῶν ποιημάτων τὴν τύπωσιν, ἐμοῦ τὸν χάρτην παρέχοντας, καὶ ἐμέλλομεν νὰ διανεμηθῶμεν ἐξ ἴσου τὰς εἰσπράξεις. Αὗται ὅμως οὐδέποτε ὑπῆρξαν. Περιεῖχε δ' ὁ τόμος οὗτος, μετὰ μακρὸν προσίμιον περὶ Ῥωμαντικῆς καὶ κλασικῆς ποιήσεως, τὴν τραγωδίαν «Φρόσυνην», ἣν γράψας ἐν Γερμανίᾳ εἰς γλῶσσαν δημώδη, μετέπλασα ἔκτοτε κατὰ τὴν καθαρωτέραν τὴν τότε κοινῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁμιλουμένην. Δὲν ἀπήλλαξα ὅμως τὸ δῶμα ἐπὶ τῆς μεταποιήσεως αὐτοῦ πολλῶν μακρολογιῶν καὶ περιττολογιῶν, αἵτινες ματαίως τὸ ἐξέτεινον ἐξασθενοῦσαι αὐτό· ὥστε δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ Βράνδης ὅτε,

ἐκδοὺς σύγγραμμα περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς φιλολογίας, μετὰ μακρὰν ἀνάπτυξιν τοῦ « Ὀδοιπόρου » τοῦ Σούτσου ἀνέφερεν ἐν παρόδῳ καὶ τὴν « Φροσύνην » ὡς « ῥωμαντικόν » τι ἔργον εἰς ὃ μικρὰν ἐφαίνετο ἀποδίδων ἀξίαν. Πρὸς τινὰ παρηγορίαν μου ὅμως ὀφείλω νὰ προσθέσω, ὅτι, καθὰ ἤκουσα, δὲν τὴν εἶχεν ἀναγνώσει. Πλὴν αὐτῆς δὲ περιεῖχεν ὁ τόμος καὶ τὸν « Δῆμον καὶ Ἑλένην », ποιητικὸν διήγημα εἰς τὴν δημώδη γεγραμμένον γλῶσσαν, τὸ προεκδοθὲν ἐν ἔτει 1832, καὶ ὃ μετέφρασεν ἐμμέτρως εἰς γερμανικὴν ὃ εἰς ἐμὲ ὅλως ἄγνωστος Βαρὼν Neumann ἐν Freiburg. Εἵποντο δὲ ἔπειτα καὶ λυρικά τινα, τὰ μὲν ἐν Γερμανίᾳ, τὰ δὲ ἐν Ἑλλάδι γραφέντα, τὸ πεζὸν διήγημα τὸ ἐπιγραφόμενον « αἱ Φυλακαὶ » καὶ ἡ πραγματεία, περὶ νέας προσωδίας κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

Μεταξὺ τῶν λυρικῶν ἦν καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ « Βουρκόλαχα » τοῦ Γαίτου, καὶ ταύτην μίαν ἐσπέραν ἔψαλέν εἰς συναναστροφὴν τοῦ Ρουδχάρδου ὁ διευθυντὴς τοῦ τυπογραφείου Ἀνσελμος, ὅστις ἦν βαρύτονος ἰσχυρός· ἐθχυμάσθη δὲ καὶ ἐχειροκροτήθη ἐνθουσιωδῶς ἡ μετάφρασις παρὰ τῶν οὐδὲ λέξιν αὐτῆς ἐννοούντων ἀκροατῶν, ὥς τι μέγα κατόρθωμά μου καὶ ὡς μέγας τίτλος συστάσεως δι' ἐμέ.

Ἐν ᾧ δ' ἐξεδίδετο ὁ τόμος, νέοι ἐθέλονταί, παραστάσεις ἐπιχειρήσαντες εἰς τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον, καὶ μαθόντες περὶ τῆς « Φροσύνης », μοὶ τὴν ἐζήτησαν ἵνα τὴν ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν σκηνήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤδη ἐγυμνάζοντο εἰς αὐτήν, ἐσπέραν τινὰ παρουσιάσθη ἄγνωστός τις εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, ἀνὴρ τεσσαρακοντούτης περίπου, ταπεινὸς δὲ τὸ ἔνδυμα καὶ τοὺς τρόπους, καὶ εἰς τὴν ἐρώτησίν μου τί ἐπιθυμεῖ καὶ τί δύναμαι νὰ πράξω δι' αὐτόν,

— Ν' ἀπαγορεύσητε τὴν παράστασιν τῆς « Φροσύνης », μοὶ ἀπεκρίθη.

— Προθύμως, τῷ εἶπον, ἂν δύναται νὰ σᾶς εὐχαριστήσῃ, ἀλλὰ δύναμαι νὰ σᾶς ἐρωτήσω διατί δὲν θέλετε νὰ παρασταθῇ ἡ « Φροσύνη » ;

— Διότι, μοι ἀπεκρίθη, εἰμὶ ὁ υἱὸς της.

— Ὁ υἱὸς της ! ἀνέκραξα. Ἀλλὰ μὲ συγχωρεῖτε : εἰς τὴν τραγωδίαν μου ἡ Φροσύνη πνίγνεται ἀγνὴ καὶ νέα παρθένος.

— Εἰς τὴν τραγωδίαν σας ἴσως· ἀληθῶς ὅμως ἦτον σύζυγος τοῦ πατρός μου καὶ μήτηρ μου.

Καίτοι δὲ βεβαιώσας τὸν Κύριον τοῦτον, ὅστις ἐκαλεῖτο Δημήτριος, ὅτι ἐν τῷ δράματι οὐδὲν περιείχετο μὴ εὐσεβὲς πρὸς τὴν μνήμην τῆς μητρός του, οὐχ ἦττον ὅμως, ἐκτιμῶν καὶ σεβόμενος τὸ ὑπαγορευσάν αὐτὸν αἶσθημα, ἀπέσυρα τότε τὴν τραγωδίαν. Παρεστάθη δ' ἐνίοτε μετὰ τὴν ἐκδοσὶν της, ὅτε δὲν ἐζηρτάτο πλέον ἀπ' ἐμοῦ νὰ τὴν ἀποσύρω, καὶ ὅτε ὁ ἐνιστάμενος εἶχεν ἀποδημήσει τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἴσως καὶ ἀποθάνει. Οὐχὶ δὲ μόνον ὁ Δημήτριος ἦν υἱὸς τῆς Φροσύνης ἀλλὰ καὶ θυγάτηρ αὐτῆς ὑπῆρχεν ἡ Κα Μούση, ἥτις μετὰ τινὰ ἔτη ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐκεῖ ὑπανδρεύσασα τὴν ὠραιότατην θυγατέρα της μετὰ τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Couchot, παρηκόλουθησεν αὐτὴν εἰς Λούγδουνον, ἔνθα καὶ ἀπεβίωσε πλήρης ἡμερῶν καὶ γενικῶς τιμωμένη.

Ἦρχισαν δ' αἱ πρῶται τῶν ἐθελοντῶν τούτων παραστάσεις ὅτε ὁ Ἰταλὸς Σανσάνης κατῴρθωσε, προπώλησας τὰ θεωρεῖα, ν' ἀνεγείρῃ θέατρον ἐν Ἀθήναις. Καὶ ἦν μὲν μικρὸν τοῦτο καὶ ἀτελὲς ἐν πολλοῖς, καὶ εἰς ἐσχατιᾶν τῆς τότε πόλεως εἰς τὸ πέρας κείμενον ὁδοῦ βορβορώδους καὶ σκοτεινῆς, ἀλλ' ὅπως ὅποτε ἦτο θέατρον. Ἀνεβίβαζε δ' εἰς αὐτὸ ὁ Σανσάνης θίασον Ἰταλικόν, οὗ ἡ πρώτη αἰοδός, Ρίττα Βάσσο καλουμένη, καὶ ὁ βαρύφωνος Πολλάνης κατενθουσίαζον τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σοφοκλέους, ψάλλοντες τὴν Νόρμαν ἢ τὴν Λουκίαν· ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ οἱ δυσφοροῦντες ὅτι, ὑπαρχούσης σκηνῆς, οὐδεμία ἐπιμέλεια ἐλαμβάνετο ἵνα καταρτισθῶσι καὶ Ἑλληνικαὶ παραστάσεις, καὶ ἀπαιτοῦντες χρηματικὴν πρὸς τοῦτο χορηγίαν τῆς κυβερνήσεως. Μαθηταὶ δὲ φιλότιμοι τοῦ γυμνασίου ἐπεχείρησαν, καίτοι ἀδίδακτοι, καὶ πάντων στερούμενοι, αὐτοὶ ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ πληρώσωσι τὸ ἐκ κυβερνητικῆς ἀκηδεΐας ἀφιέμενον κενόν, καὶ κατήρτισαν τὸν θίασον τῶν ἐθε-

λοντῶν, οὐ μία τῶν σπουδαιοτάτων ἐλλείψεων ἦν ὅτι ἐστερεῖτο παντάπασι γυναικῶν, διότι κατὰ τὰ τότε ἦθη καὶ τὰς εἰσέτι ἐν μέρει ἐπικρατούσας προλήψεις, οὐδεμία γυνὴ ἐτόλμα νὰ παρουσιασθῇ δημοσίως ἐπὶ σκηνῆς· ἀνεπλήρουν δὲ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα, ὡς ἐπὶ Θέσπιδος, νεανίαί, οὐχὶ ὅμως, ὡς τότε, προσωπίδας φέροντες γυναικείας, ἀλλ' εἰς τὸ νεαρὸν καὶ γυναικῶδες τῆς ὄψεώς των θαρρόυντες. Μεταξὺ δ' αὐτῶν διέπρεπεν ὁ ἔφηβος τότε Παράσχος, καὶ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν πρωτηγωνίστει ὁ μετὰ ταῦτα καθηγητῆς τῆς Βοτανικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεόδωρος Ὁρφανίδης, ὅστις ἐπιτυχέστατα ὑπεκρίνετο τὸν Ἀλῆ Πασᾶν ἐν τῇ «Φροσύνῃ» μου.

Εἰς δὲ τῶν θερμοτέρων προμάχων τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἤμην καὶ ἐγώ, καθ' ὅσον ἐθεώρουν αὐτὸ καὶ εἰς ἐξευγενισμόν καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἐθνικῆς διανοίας καὶ εἰς πρόοδον τῆς φιλολογίας συντελεστικόν· δι' ὃ μετὰ τινὰ χρόνον καὶ ἐπισήμως ἐνεκρίθη καταρτισμὸς ἐπιτροπῆς πρὸς μόρφωσιν Ἑλληνικῆς σκηνῆς, καὶ εἰς ἐμὲ ἐδόθη ἡ προεδρεία αὐτῆς, καὶ ἐχορηγήθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πίστωσης.

Ὑπῆρξε δ' ἡ πρώτη μου ἐπιμέλεια νὰ καταστήσω γνωστὸν τοῖς πᾶσιν αἰσθητὸν τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑποκριτὰς νὰ ἐμπνεύσω σέβας πρὸς τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, ὡς ἐθνικὸν ἐπιδιῶκον σκοπόν, καὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐν αὐτοῖς νὰ ἐξεγείρω τοῦ νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς ὡς ὄργανα τῆς κοινῆς ἡθικοποιήσεως, δι' ὃ καὶ ἀντὶ ὑποκριτῶν ἡθοποιοῦς μετωνόμασα αὐτούς, καὶ τοῖς ἐδίδασκον ὅτι ὤφειλον νὰ τηρῶσιν ἀμεμπτον καὶ παραδειγματικὴν διαγωγὴν ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην ἔποψιν τοῦ σταδίου αὐτῶν θεωρουμένου, ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τις ἐλπίς προσελεύσεως καὶ γυναικῶν καὶ νεανίδων εἰς σῶμα τὴν ἡθοποίησιν ἐπαγγελλόμενον καὶ ἐπιδιῶκον. Ἀλλὰ μάτην ἐπὶ πολὺ ἐζητήσαμεν τινὰ συγκατανεύουσιν νὰ δώσῃ τὸ πρῶτον παράδειγμα. Τέλος ἡμέραν τινά, ἐν ᾗ ἤμην ἐπὶ τῆς σκηνῆς, παρευρισκόμενος εἰς προγύμνασιν, παρουσιάσθη γραῖα ἐκ

Κωνσταντινουπόλεως, καὶ προσήγαγεν ἡμῖν θυγάτριον, φαινόμενον μόλις δωδεκαετές, τὴν ὄψιν κίτρινον, ἰσχνόν, ἄσχημον, τὴν φωνὴν ἔχον ὀξεῖαν καὶ ἡκιστα μελωδικήν. Τὸ μόνον δ' αὐτοῦ πλεονέκτημα ἦν ὅτι ἤξευρέ τινα γράμματα, ὡς ἡ μήτηρ μοι εἶπεν. Ἡ κοινὴ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς κρίσις ἀπεφάνθη ὅτι πρέπει ν' ἀποβάλωμεν τὴν ὑποψήφιον. Ἐγὼ ὁμῶς ἄλλως ἀπεφάνθην, διότι ἐφρόνουν ὅτι, εἴα δῆποτε, ἡ μικρὰ αὕτη κόρη ἦν πολύτιμος ὡς πρῶτον βῆμα καὶ ὡς παράδειγμα. Τὴν ἐδέχθημεν λοιπόν, καὶ τῇ ἐδώκαμεν ἑκατοντάδραχμον μηνιαίαν σύνταξιν καὶ διδάσκαλον. Κατ' ἀρχὰς πάντες οἱ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνες ἐφαίνοντο ἄφοροι· ἀλλὰ βαθμηδόν, ἄρ' οὐ περιεποιήθη πως τὴν ἐνδυμασίαν της, ἐβελτίωσε καὶ τὴν εἰσιταν αὐτῆς, καὶ ἤρχισεν ὠφελουμένη ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκάλου καὶ ἐκ τῶν γυμνασίων ἐπὶ τῆς σκηνῆς, εἶδομεν μεταμόρφωσιν εἰς αὐτήν, τὸ σῶμά της ἀνεστηλώθη εὐθύτερον, ἐπὶ τῶν παρειῶν της στρογγυλοτέρων ἤδη ἀνέθαλε τὸ χρῶμα λευκότερον, καὶ ζωηροὶ ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοὶ της, ὧν τὸ κάλλος ἔμενεν ἀπαράτμητον πρὶν. Οὕτω τὴν ἀνεβιδάσαμεν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ εἰς τὴν πρώτην παράστασιν εἰς ἣν ἐγνώσθη ὅτι γυνὴ ἡθοποιὸς θὰ παρίστατο, τὸ θέατρον παρ' ὀλίγον νὰ καταρρέυσῃ ἐκ τῆς συρροῆς τῶν θεατῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰς πρώτας παραστάσεις της λυπηρὰ ἦν ἡ δυσκίνησία της καὶ τὸ δύσηχον τῆς φωνῆς της· κατ' ὀλίγον ὁμῶς καὶ ταῦτα ἐνέδωκαν, καὶ ἡ νεάνις, ἥτις εἶχεν ἡλικίαν ἀνωτέραν τῆς ἣν ἤλεγχε κατ' ἀρχὰς τὸ ἀνάστημά της, ἀνεδείχθη μέχρι τέλους ἡθοποιὸς ἀξία, ὡς ἐκ τῶν ἐνόντων, καὶ πολλοὺς ἔχρυσα θαυμαστάς. Ὅτε δὲ μετὰ ἔτη τινὰ ἀπεσύρθη τοῦ θεάτρου, ὑπανδρεύθη αὐτὴν εἰς συνταγματάρχης τῆς χωροφυλακῆς.

Δὲν ἔμεινε δὲ ἡ πρώτη αὕτη ἀπόπειρα ἄνευ καρπῶν. Ἡ ἐπιτυχία τῆς πρώτης ἡθοποιουῦ, ὁ ἐνθουσιασμός ὃν ἡ παρουσία της διήγειρε καὶ τὰ ὑλικά κέρδη ἃ οὗτος ἐπέφερεν, εἴλκυσαν καὶ ἄλλας εἰς μίμησιν. Ὁ γαμβρός μου Σκὴν εἰς τὸν κῆπον ὃν εἶχεν ἐν Ἀμπελοκήποις (τοῖς Κήποις τῆς Ἀφροδίτης) εἶχεν ἰδρύσει μεταξουργεῖον, ἐν ἐκ τῶν πρώτων χρονολογικῶς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐν αὐτῷ

πολλὰ εἰργάζοντο πτωχὰ κοράσια ἐκ τοῦ χωρίου, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ ἦν νὰ ἐκτείνῃ τὴν μεταξουργικὴν ἄσκησιν εἰς τὸν λαόν. Μεταξὺ δὲ τῶν κορασίων τούτων νέαι τις Ἑπειρώτις, Αἰκατερίνα τὸ ὄνομα, ἦν τόσον σπανίας ὠραιότητος, ὥστε πάντες οἱ φίλοι καὶ γνώριμοι τῆς οἰκογενείας ἐπεσκέπτοντο τὸ μεταξουργεῖον πρὸ πάντων ἵνα τὴν ἰδῶσιν. Ἐπιστρέφων δ' ἐγὼ ποτε ἐξ ὁδοιπορίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεσκέφθην τὸ θέατρον, καὶ πρὸ τῆς παρ-
στάσεως, ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, εἰσῆλθον εἰς τὰ παρσκήνια, τίς ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου ν' ἀπαντήσω ἐκεῖ τὴν ἄλλοτε ῥακέν-
δυτον καὶ γυμνόποδα Αἰκατερίναν μεγαλοπρεπέστατα ὡς βασι-
λισσαν ἐστολισμένην, καὶ ἀκτινοβολοῦσαν ἐκ χρυσοῦ ἀποδεικνύοντας ἔτι μεῖζον τὸ καλλὸς τῆς. Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου εἶχε στρατολο-
γηθῇ εἰς τὸ θέατρον καὶ δὲν εἶχε μὲν ὡς ἡθοποιὸς τὰ πλεονεκτή-
ματα ἃ ἡ μακροτέρα πεῖρα καὶ ὁ ἀνώτερος βαθμὸς τῆς ἐκπαιδεύ-
σεως ἔδιδον εἰς τὴν πρώτην ἡμῶν νεοσύλλεκτον, ἀλλὰ τὰ φυσικὰ
θέλγητρά τῆς τὴν εἶχον καταστήσει ἀγαπητοτέραν εἰς τὸ κοινόν,
καὶ μέχρι τέλους ὑπανδρεύθη νέον ἱατρὸν ἐκ τῆς πατρίδος τῆς καὶ
μετέβη εἰς Ἰωάννινα.

Πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι ἠκολούθησαν ταύτας, καὶ εἶχον ποικίλας
τύχας, ἀναλόγως τῶν διαθέσεων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀρ-
χῶν μερίμνης καὶ ἐπιτηρήσεως. Ἐν τέλει οἱ θίασοι ἐπολλαπλα-
σιάσθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰς πολλάς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, τῆς
Τουρκίας καὶ προσέτι τῆς Ρουμανίας, ἢ μονίμως ἢ περιοδικῶς ἔδι-
δον ἐλληνικὰς παρστάσεις, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ φθάσωσιν εἰς
σχετικόν τινὰ βαθμὸν ἐντελείας, διότι ποτὲ περὶ αὐτοῦ δὲν ἐλήρθη
σπουδαία κυβερνητικὴ μέριμνα, καὶ παρεβλέπετο πάντοτε ὅτι ἐϋ-
νοντο νὰ γίνωσι δραστήριον ὄργανον τῆς καλλιιεργείας τῆς φιλολο-
γίας, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῆς ἐρα-
πλώσεως τῆς ἐπιρρύθμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οὐδέποτε δὲ καὶ ἔκτοτε ἔπαυσα μεριμνῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ
θεάτρου. Ἐπὶ πλεῖστα δ' ἔτη οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἐγένετο, μέχρις οὗ
ἐπελήφθη αὐτοῦ ἡ ἰδιωτικὴ πρόνοια τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἐκ Ρουμανίας ἡ ὑπορὸς καὶ εὐγενῶς ἀνατεθραμμένη οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου Μυροκορδάτου, ὁμωνύμου καὶ ἐξαδέλφου τοῦ ἐν Ἑλλάδι διακριθέντος. Καὶ ἡ μὲν σύζυγος αὐτοῦ ἦν ἡ Δομνίτσα Σμαράγδα, τὸ γένος Μουρούζη, υἱοὶ δέ, πρωτότοκος μὲν ὁ Γεώργιος, ὁ σοφὸς ἔπειτα τοῦ Γαλλικοῦ δικαίου καθηγητῆς, δευτερότοκος δὲ ὁ Δημήτριος, καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον διαπρέψας εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀνατομίας, ἧς ὀγκῶδες καὶ ἀξιόλογον ἐξέδωκε σύγγραμμα, πρῶτος νομοθετήσας τῆς ἐπιστήμης ταύτης τὴν ὀνοματολογίαν. Ἐμνηστεύθη δὲ τὴν ἐπίτιμον Κυρίαν τῆς Βασιλίσσης, τὴν Γερμανίδα Κᾶν Wiesenthau, ἀλλ' ἐκ στηθικοῦ παθήματος ἀπέθανεν ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῶσιν οἱ γάμοι του.

Ἐκ δὲ τῶν θυγατέρων πρωτότοκος ἦν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σεβαστὴ σύζυγος τοῦ σοφοῦ Στεφανοῦ Καραθεοδωρῆ, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς ἦσαν ἡ Ζωή, ὑπανδρευθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸν φιλέλληνα Ἰσπανὸν συνταγματάρχην Κ. Ἀλμεΐδα, ἡ Εὐφροσύνη καὶ ἡ Αἰκατερίνη, πᾶσαι, μάλιστα δὲ ἡ νεωτάτη διὰ παντοίων προτερημάτων πεπρωκισμέναι. Ἀλλ' ἐγὼ οὐδόλως τότε διανοομένη νὰ νυμφευθῶ καὶ ἂν τοῦτο ἦν, μείζονα κλίσειν θὰ ἡσθανόμην πρὸς τὴν τρίτην τῶν θυγατέρων, οἱ' ὃ ἀπέκρουσα τῆς μητρός μου τὴν πρότασιν. Καὶ ἡ μὲν Κᾶ Εὐφροσύνη ἐνυμφεύθη μετέπειτα τὸν Ναύαρχον καὶ Ὑπουργὸν διατελέσαντα Κον Τομπάζην, ἡ δὲ Κᾶ Αἰκατερίνη τὸν συνάδελφον ἄλλοτε καὶ φίλον μου Κ. Δόσιον.